ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი

საქართველოს პარლამენტის
ეროვნული ბიბლიოთეკა

თედო რაზიკაშვილი

კრებული

თედო რაზიკაშვილი

კრებული

სვავი

დიდი ხანია რაც ის აქ მოვიდა და მაღლა, მწირსა და ყინულიან მთაში დაბინავდა. განა სიცხის ეშინოდა, ან მთა უყვარდა, ან ყინულებს შესტრფოდა და იმიტომ დასახლდა აქა? სრულებითაც არა! ბარში აღარ დააყენეს, შიმშილით სიკვდილს ისევ თოვლიან მთაში არჩია შეხიზნვა; თუ ბევრი არ იქნება, ცოტას ხომ მაინც ვიშოვი საჭმელსაო. მეცხვარეებისაგან არ იქნება არა მერგოს რაო. მგელი მოიტაცებს რასმე, ძვალი მაინც დამრჩება, კლდეზე დაიჩეხება რამე, ხო ჩემი ლუკმა იქნებაო.

მართლაც და ძალიან გამხდარი იყო. სქელ ძვლებზე მარტო ლურჯი კანიღა ეკრა.რა იჭერდა, ღმერთმანი, იმ სისხო ფრთებს და ბუმბულს ცარიელა ტყავში?!.

ერთი ბუმბულისთვის რო გამოგეწია, ასე გეგონებოდა, მთელი კანი აეყარაო.

ან კი რა გაასუქებდა, - იმისი მუცელი განა მაგრე ადვილად ამოიყორებოდა?!

თბილი სისხლი უყვარდა და რბილი ხორცი, ის იყო სვავის აღდგომა.

მაგრამ სად იყო რბილი ხორცი?!

კურდღელი მარდი იყო, იმას არ ჩაუვარდებოდა ხელში; როჭო და კაკაბი ფრთხილები იყვნენ, საამისოდ არ გახდებოდნენ; მწყემსი ძუნწი იყო, სვავისთვის არაფერს გაიმეტებდა.

მგელი იმაზე უარესი ხარბი და გაუმაძღარი იყო, საშოვარი თვითონაც არა ჰყოფნიდა, ნახევარზე მშიერი მუცლით დალაწლაწებდა.

თვითონ სვავი კი მშიშარა იყო, ან არწივთან უნდა ებრძოლა და ნადავლში წილი ჩაედო, ან ლეშზე გაბოტიტნებულ ჯაჯირს მიჰხტომოდა და თვითონაც ეთქვლიფა დამპალი ლეში, ან შავარდენს შესცილებოდა გემრიელ კაკბის ლუკმასა.

რა ექნა, რით გამაძღარიყო, რით უნდა გასუქებულიყო. მეტი ღონე არ იყო, რაკი ჯერ ძალით ვერას გახდებოდა, უნდა დრომდე ეთმინა. ითმენდა სვავიც, როგორც ის კლდეები ითმენდნენ შავ მთაში დგომას, სადაც სვავი ბუდობდა, და ძირს არ იმზღვლეოდნენ; ითმენდა და ზვავყინულების ძღვნითა კმაყოფილდებოდა.

***

გადიოდა დღეები, თვეები, წლები. წყლის ნაკადულივით გაუწყვეტლად მიჰქანაობდა დრო-ჟამი.

შეეჩვია სვავიც თოვლიან მთასა. სადღა ახსოვდა ბარი. რო ეკითხნა ვისმე: - საიდან მოხველ, სადაური ხარო, გაკვირვებით დაიწყებდა ცქერას:

- რასა მკითხავ, არ იცი, რომ მთის შვილი ვარ, ამ კლდეებსა და ყინულებში გავჩნდი და გავიზარდეო. თუმცა არწივისათვის არა წაურთმევია რა, საშავარდნე კლდესაც შიშით ახლო ვერ გაუვლიდა ხოლმე.

ერთხელ შავარდნების ბუდის ახლო მოუნდა გავლა.დაუხულუზნეს (დაუქროლეს) შავარდნებმა, ჰკრეს კლანჭები; ერთი წივილი და მხრების ტყლაშა-ტყლუში იდგა. საცოდავი სვავი ხან მხრებს უფარებდა, ხან ზურგზე გადატრიალდებოდა და თავის ბოკო კლანჭებს მიაგებებდა მოტევებულ შავარდენს. მაგრამ ამ დროს ძირიდან ახლა სხვა შეუტევდა და ისევ გადმობრუნება დასჭირდებოდა. რის ვაი-ვაგლახით გაახწევდა ხოლმე.

- ოხრად კი გახდეს! ამაზე რაღა გამომატარებს, შიმშილითაც რომ ვკვდებოდეო, - იტყოდა ხოლმე.

***

ძალიან მიყვარს, როცა ცხვრის ფარები რთვილივით დაედება მთების კალთებსა. მეცხვარეც ხომ თავის თვალისჩინივით უფრთხილდება, შესტრფის და შეჰხარის თავის დუმასქელ ერკემლებსა. მაგრამ ყველაზე მეტად კი

სვავს უხაროდა ხოლმე იმათი მთებზე ამოსვლა. სიხარულით თვალები გოდრებივით დაუხდებოდა. იჯდა კლდის თავზე, ან არყის წვერებში და სიამოვნებით იქექებოდა, თან ხარბის თვალით მწყემსსა და იმის სამწყსოს გასცქეროდა: ან დავარდნილი ცხვარი ხომ არსად დარჩა, ან ყეყეჩი ბატკანი არ ასხლტა ფარასაო.
თუ სადმე ყორნების ყრანტალი შემოესმოდა, ან ფრინველების ბოინს შენიშნავდა, რომ ერთ ადგილს ეთელებოდნენ, სვავიც მხრების ტყლაშა-ტყლუშით იქითკენ მიეშურებოდა, არ იქნებოდა არა რგებოდა-რა.

იმისი თვალი ძალიან, ძალიან შორს ჰხედავდა. გაღმა- გამოღმა მთებში, ძირს კიდევ ხევხუვებში არა გამოეპარებოდა რა. დაჯდომის დროს მუდამ მაღლობ ადგილს რჩეობდა, თუ ფრინავდა, მაღლა-მაღლა ადიოდა და იქიდან ათვალიერებდა.ხალხი კი იძახოდა: სუნი იცის სვავმა, მაშინვე გაიგებს, სადაც ლეში გაჩნდებაო.

გაიგებდა ხოლმე კიდეც, თუ შეჰხვდებოდა ერთი ბარაქიანადაც მიაძღებოდა. შეეჩვია სვავი მთასა და მთის მცხოვრებთა. იმის ფიქრით, მწყემსი იმიტომ იყო გაჩენილი, რომ სვავისთვის ცხვრები დაეზარდნა; მგელიც იმიტომ ნადირობდა, რომ იმისთვის საჭმელი ლეში გაეჩინა; ყორნები კიდევ იმისი ჯაშუშები იყვნენ. შეეჩვია ყველა ამათ სვავი. ყველას თავის სასარგებლოდ იყენებდა. გაგულადდა, თან ამაყი, გულზვავი და თავმომწონე გახდა. მკვდარ ლეშს აღარა სჯერდებოდა, ცოცხალ ცხვრებსა და ბატკნებსაც დაუწყო ტანება.

***

წვიმიანი და ნისლიანი დღე იყო. ორი დღის მშიერი სვავი წვიმისაგან შეწუხებული და შიმშილით დაყმენდილი ხმელ ძვლებს ხრავდა და

ჰგლეჯდა ძაღლივითა, მაგრამ, თითო ციცქნა ხმელი ძარღვის ნაგლეჯი იმის მუცელს რას ამოჰყორავდა.

- მზე მაინც გამოვიდეს, შევშრე ცოტა. რა ოხერი ნისლიან ბურუსიანია ეს მთა, რა იშვიათია აქ მოკრიალებული ცა - იძახდა სვავი, ვითომ მზესა

ნატრობდა, მაგრამ თან ფიქრი სხვაგან მიურბოდა.

- არა, არა! მზე რათ მინდა, მე მოკრიალე ცა ვერ გამაძღობს, ისევ ჯანღიან-ბურუსიანი, მოტირალ- ჩამოშავებული დღე მირჩევნია. საშოვარი ამისთანა დღეში იშოვება. დარში და მზეში ყველა თავისთავს უპატრონებს.რაზე კვდები მშიერი, შე ბრიყვო ჩემო თავო, ადექ, მეცხვარე ხო ფარეხში ვერ დააძღობს ცხვარსა, არ უნდა აძოვოს?!

ადგა სვავი, გაიზმორა, შეიბერტყა შავი მხრები და ცხვრების ფარის მუქარაზე წავიდა.

მეცხვარესაც ნამ-წვიმისაგან დაზუზული ცხვარი ლიჭყიან მთის კალთებზე გაეშალა. თითონაც ნაბადწამოსხმული, ყაბალახ ჩამობურვილი კომბალს დაჰყრდნობოდა და თვალს ადევნებდა ცხვარსა. ცხვრის ფარა ზვავივით მიჰქანაობდა, ხან აღმა მიცურავდა, ხან დაღმა დაეშვებოდა, ხან

ხევხუვის პირებს მოსდევდა, კლდეებში და ბექებში ებღოტებოდა.

უცებ კლდიდან მოწყვეტილი ქვა ერთ ცხვარს მოხვდა, და იქვე გადააგორა.ფარა გასცდა. ვერც მწყემსმა და ვერც ცხვრის ფარამ ერთი ცხვრის დაკლება ვერ გაიგეს.ქვისგან დაჟეჟილ-დამტვრეული ცხვარიც ფორთხავდა, ის იკლაკნებოდა, უნდოდა ფეხზე წამოდგომა, რის ვაი-ვაგლახით წინა მხრებს აიწევდა, უკანას ვეღარ აიტანდა და ახლა ისევ გულაღმა გადაყირავდებოდა. კარგა ხანი ეგდო ასე ოხრად და ტიალად. ახლო მდგომი ბალახები სულ გაჰქელა, ქვები ტალახითა და სისხლით მოსვარა.

ამ დროს მშიერი სვავიც გამოჩნდა. ასლი საიმისო იყო! კარგა ხანს დაჰფრაშფრაშებდა თავის მსხვერპლსა. ხან სულ ზედ გაეხახუნებოდა, ხან ვითომ იქვე დააპირებდა დაჯდომას, მაგრამ არა ჯდებოდა კი; ამ დროს ის გარემოსა ჰზვერავდა და ათვალიერებდა: ან ჩასაფრებული არავინ იყოს, ან ბადე არ იყოს დაგებულიო.რაკი საშიში არა ჩანდა რა, მიბედა და პირდაპირ ცხვრის თვალებწინ დაჯდა, დაზვერა, ადვილად დაიმორჩილებდა თუ ბრძოლა მოუნდებოდა, მაგრამ რა

წინააღმდეგობას გაუწევდა სულთმობრძავი ცხვარი. საცოდავი სვავის კლანჭებში მარტო ბორგავდა, აქეთ-იქით ეხეთქებოდა და აწყვეტდა თავს.სვავიც ჯერ თვალებს ეტანებოდა, პირველად, ამათი ამოჩიჩქნა უნდოდა. საზარელი იყო იმათი ბრძოლა, - დამარცხებული, სულთმობრძავი სვავის კლანჭებში ლევდა უკანასკნელ სიცოცლხის წუთსა, გამარჯვებული სისხლისმსმელი ზედ იყო გადალაჯებული, გლეჯდა და თან ფრთების ბოლოს აბერტყებდა ზედ. გაბოტიტნებული სვავი გლეჯდა და ბღლეძდა, ძვალს, ტყავს, ხორცს ერთნაირად ყლაპავდა. ნახევარი კიდეც ჰქონდა გამოხრული, რომ ცხვარმა მაშინღა დალია სული. გაძღა სვავი, გაილექა თბილი სისხლით, აფრინდა იქიდან

და იქვე შორიახლო, ძირს გადაკიდებულ ერთ კლდეზე დაჯდა და დაიწყო ქექა. იქექებოდა, თან ნისკარტს იწმენდდა და ფრთა-ბუმბულს ისწორებდა. დასვენებულმა მძიმე-მძიმედ, ყვინტ-ყვინტით გასწია სასვაოსკენ.

რა შურით შესცქეროდნენ სხვა სვავები ამ სისხლითმთვრალსა, ზოგს გულიც ეღრინებოდა, მაგრამ ვინ რას გაუბედავდა, ზოგი შიშით, ზოგი იმ იმედით, იქნება დანარჩენიდან მეც მარგუნოს რამეო.

მეორე დღეს პატრონმა მატყლის ნაფლეთები და წელების ნაგლეჯებიღა იპოვნა თავის ცხვრისა.

***

ვინ იცის რამდენმა ხანმა გაიარა მას შემდეგ.

გაონავრებულმა სვავმა მრავალი ცხვარი და ბატკანი გაგლიჯა, ბევრი ბედაური ცხენის გავა გამოხრა. სუყველაფერს ინელებდა იმისი კუჭი. ძალიან გადიდგულდა, ასე ფიქრობდა: მთასა ვარ, ფეხი ბარს მიდგა, ჩემია მთელი ქვეყანაო. არავისათვის იყო იმისი გამოჩენა სასიამოვნო, მეცხვარემ იცოდა, რომ თუ ფარას სვავი
დასტრიალებდა, უეჭველად გაჰგლეჯდა რასმე. არც სხვა სულიერნი ხარობდნენ იმის გამოჩენას, იცოდნენ იმის ამბავი.
სვავისათვის კი სულ ერთი იყო, ვინ რასა ფიქრობდა, ის ყველაფრით კმაყოფილი და გულგრილი იყო. თავისთავი ყველას ბატონად მიაჩნდა. ეგონა უიმისოდ ქვეყანაზე არა გარიგდებოდა რა. უკვირდა სადაც მე ვარ, იქ სხვა ფრინველ-ნადირნი რითღა საზრდოობენო.

მხოლოდ ერთი დარდი და შიში ჰქონდა შავ სვავსა, ის უფრთხობდა ძილსა და მოსვენებას უკარგავდა. რაც უნდა კაი გუნებაზე ყოფილიყო და კაი საშოვარიც ჰქონოდა, როცა არწივის ყეფა იმის ყურამდე მიაღწევდა, მაშინვე მხრები უდუნდებოდა, გული დაუწყებდა კანკალსა და აფორთქლებული გაეშურებოდა სასვაო კლდისაკენ. იქ იყო იმისი ბინა.

სვავის უძღებ მადას კიდევ არწივის შიში უდებდა საზღვარსა, თორემ მთელ ქვეყანას აიკლებდა. როცა არწივის კივილისაგან დამფრთხალ-დაფორიაქებული სვავი მიაღწევდა თავის თოვლიან-ყინულიან კლდემდე და თავს კლდის ყბაში დაიგულებდა, მაშინ კი გული ეძლეოდა და სიბრაზით

ამღვრეული, სისხლიანი თვალებით მუქარას უთვლიდა ფრინველთა მეფეს.

- ან მე უნდა ვიყო ამ მთებში ბატონი, ან შენ, არწივო! ორივეს აქ ბინა არა გვაქვს. ბრძოლამ უნდა გადაწყვიტოს, ვის დარჩეს ბატონობა, ან ვინ უნდა გაერთხოს დედამიწაზეო. მართლაც და ამ ორ ქვეყნისმჭამელ ბუმბერაზების ბრძოლა სანახავი იქნებოდა, ვინც კი მოესწრებოდა. მაგრამ ერთ-ერთი ამ ბუმბერაზთაგანი ისტორიამ და დროთაბრუნვის საიდუმლომ მოსპო უომრად და სისხლის დაუღვრელად, თუმცა ერთ-ერთის სისხლი კი დაიქცა.

***

საძაგელი წელიწადი იყო ხალხისათვის. შეშინებული ბარი მთისკენ გარბოდა და ზარდაცემულნი მთის მცხოვრებნი კიდევ ცაში თუ აებღოტებოდნენ, თორემ სხვა საშველი აღარ იყო. ჭირი იყო მთასა და ბარს მოდებული და საქონელს მუსრს ავლებდა.

აღარავინ იყო მშველელი. შვილის დარი ხარები უპატრონოდ იხოცებოდნენ სადაც მოხვდებოდათ:

ბინები, ბაკები, გზები, ხევები სულ სავსე იყო

საქონლის ლეშით. გაზიდვასა და გადაგორებას ძლივსღა ასწრებდნენ. ისევ ისე გაუტყავებელს ყრიდნენ ხევებში. ბევრი ხელაღებით თავს ანებებდა საქონლით სავსე ბაკებს და ისე ღვთის ანაბარას უშვებდა. რაც იხოცებოდა, ხო იხოცებოდა, რაც ცოცხალი გადარჩენილიყო - ისინიც უპატრონოდ ნაბინავრებში და ბაკებში დალასლასებდნენ შიმშილით მიხრწნეულები, თავს დაჰბრუნავდნენ დახოცილ ამხანაგებს, ბუბუნებდნენ და ღრიალებდნენ ნასისხლარებზე. არ იყო მთა, არ იყო

ხევი და ღელე, რომ საქონლის ლეშით არა ყოფილიყო სავსე. ტყე და მინდორი ნადირითა და ფრინველით აივსო. ნამდვილი ყურთაგლეჯა იყო, ოხერ უპატრონო ლეშზე და საქონელზე ნადირთა და ფრინველთ ჰქონდათ გაზიდულობა და ლხინ-ქორწილი.

სად იყო სვავი? რას აკეთებდა? არა ძღებოდა ლეშითა?იქ იყო ისიცა და მრავალუთვალავნი სხვანიც, იმის მოდგმისანი. უპატრონო ლეშით ძღებოდა და ილექებოდა სვავთა გუნდი და ყორნების შავი ლაშქარი.

ოჰ, რა საზარელი იყო, როცა ახლადმოჯარებული სვავები, ორბები, ყაჯირები, ყორნები,

ყველიერები და ყვავ- კაჭკაჭები ლეშის ახლო ხეებზე ჩარიგდებოდნენ და ელოდნენ, რომ როცა ლეში მოიცლიდა იმათთვის, დასცემოდნენ და ეთქვლიფათ.

დაგეშებული წელამდე სისხლითმოსვრილი ძაღლები შიგა ძვრებოდნენ გამოფაშვულ საქონლის ღრუში და ზედ დამსხდარ სვავებსა და ყორნებს უღრენდნენ და ერეკებოდნენ, სანამ თავის მუცლებს არ გაიძღობდნენ; მერე კი დამაძღრები ამოდიოდნენ ხევიდან და მწვანე მინდორზე გორავდნენ სისხლით გალექებულები.

სად იყო შავი სვავი? ხომ არა ჰშიოდა?
განა დაუშლიდა ვინმე იმას ლეშზე მისვლასა? რა ენაღვლებოდა იმას ძაღლების ღრენა და ყაჯირების ქშენა. იჯდა ერთ მთასავით ხარზე და თავის რკინის ნისკარტით გლეჯდა და ყლაპავდა ლეშსა.

გაუმაძღარი ყლაპვას ვერც კი ასწრებდა, ისე ხარბად თქვლეფდა, ლუკმა-ლუკმას ეწეოდა, ეტენებოდა ყრანჭა და მერე იგრძელებდა სვავიც კისერს, რომ ლუკმას ხალვათად ჩაევლო ყელში

და ახლა სხვისთვის დაეთმო ადგილი. ასე ყლაპავდა მთელი დღე და საკვირველი ის იყო, სად მიდიოდა იმოდენა ნაჭამი, რა მუცელი იტევდა?!

მზეც გადიწვერა, დაძღნენ სვავები და გაფრინდნენ, ყორნებიც, ყაჯირიც, ყველიერებიც, ყველა გალექებულ-გამძღარი თავის ბინისაკენ

მიეშურებოდა.

სცადა შავმა სვავმაც გაფრენა, რაკი ბინდი ახლოვდებოდა და ახლა მგლებისათვის უნდა დაეთმოთ სუფრა; ეცადა აფრენას, დაიკაკვა მუხლებში, მხრები ღონივრად დაიქნია ჰაერში, მაგრამ მუცელი აღარ აჰყვა, ჰაერმა ვეღარ ასწია, ძალიან დამძიმებულიყო. იმოტენა ნაჭამი იმის მხრებმა ვეღარ დასძრა. გადმოვიდა სვავი ლეშიდან, ახლა გაქცევითა სცადა გაფრენა. გაიქცა, გაიქცა, და მერე ჰაერში შეხტა, მაგრამ მხრებმა ვერ დაიმაგრეს და ძირს გაიშხლართა.

მერე მაღლა ბექობის თავზე აფოფხდა, იფიქრა: რაკი მაღლიდან გადმოვეშვები და ჰაერში მოვექცევი, მერე გავიმართებიო. მართლა გადმოხტა, მაგრამ ვერც აქ დაიმაგრეს მხრებმა,

ძირს ტყლაპა მოსძვრა და კუნძივით გაგორდა. კინაღამ დაიმსხვრა და დაილეწა.რაღა ექნა, მეტად ავგუნებაზე დადგა და დაუწყო თავის მუცელს ლანძღვა და გინება. ამ დროს დაბინდდა კიდეც. სვავი აპირებდა სადმე შეძრომას და თავის მოფარებას, რომ ამ დროს ორი მარჯვე ბიჭი კომბლებით და თოფებით გაემართნენ ხევისკენ, სადაც სვავი იყო, მგლების ჩასასაფრებლად. საჩქაროდ ჩამოირბინეს ხევში და პირქარისკენ აპირებდნენ ჩასაფრებას, რომ შავად რაღაც გამოჩნდა ლეშზე.

- ბიჭო, ფრთხილად იყავ, მგონი მგელი მოსულა ლეშზე. ვერ უყურებ მაგათ გათამამებას, ჯერ არც კი დაღამებულა და ესენი ახლავე მოსულან, ლამის ქოხებშიაც შემოგვიცვივდნენ.

- დაიცა, პაპუავ, მარჯვედ მივიდეთ, ვეღარსად წაგვივა, ერთი უტყუპოთ ორთავ ერთათა!

პაპუა და სოსია მუხლისკვერებით მიფოფხდნენ ლეშის ახლო ისე, რომ გაარჩევდა კაცი, რაც იყო: ნადირი იყო თუ ფრინველი.
- დაიცა, სოსიავ, ეგ ვერანა მგელი არა ჩანს, მგონი სხვა რაღაც არის.

- რაღა სხვა, სვავია, კაცო, გამაძღარა და ვეღარ გაფრენილა, თორემ ამ დრომდე მაგას აქ რაღა დააყენებდა.

- თოფის სროლა არ იქნება, ხმაზე ნადირი დაფთხება, მგლები აღარ მოვლენ ამაღამ. მოდი და კომბლებით გადვუხტეთ, ვიცი ვეღარსად წაგვივა, ჩვენი წერაა, ერთი ამოვაშხამოთ ჩვენი საქონლის ლეში!

სოსიამ და პაპუამ მიყარეს იქვე თოფები და კომბლებით ჩაეტივნენ სვავს.

ცოტა ხანს შემდეგ ხევ-ხევ ქვების რახარუხი, ქვიშის ჩხრიალი და კომბლების ტყაპატყუპი ისმოდა.

შიშით გულგახეთქილი სვავი ბარემ ისარივით მიქროლავდა თავდაღმართზე, მაგრამ კომბლიან ბიჭებს ვეღარსად წაუვიდა!

წელმოწყვეტილი და მხრებდამტვრეული თავის მკვლელებს მარტოღა უქშენდა, მაგრამ იმითი იმათ რას შეაშინებდა.

შავი სვავის ფრთებისა ქალებმა სანემსეები დააკეთეს, ბიჭებმა ისრები და მესტვირემ ლერწმები აჰყარა თავის სტვირისათვის.1897 წ.

ფითრი

მცივა, მცივა! შემიბრალე, თავშესაფარი მომეც, სიცივით ნუ მომკლავ, ხო ხედავ, რა პატარა ვარ, ლამის ქარმა გადამაგდოს და თოვლმა დამახრჩოს! ბინა მომეც, ცისქვეშ ნუ დამაგდებ, - ასე ევედრებოდა სიცივისაგან სიკვდილის პირზე მისული პაწაწა ფითრის თესლი მსხლის ხესა, რომელსაც ამაყად თავი მაღლა აეღო და ირხეოდა.

ქარი ჰქროდა, თოვდა, ნამქერი ტრიალებდა.

მსხალმა წვერებიდან გადმოხედა ფითრის მარცვალსა; ეძებდა, ვინ ეძახდა, რა სულიერი იყო მთხოვნელი, ათვალიერებდა, მაგრამ არავინა ჩანდა.

- გამოჩნდი, არ დამენახვები, ვიღაცა ხარ, ჭოგრიტით გეძებო? სადღაც შემძვრალხარ და წრიპინებ! - ჩამოსძახა გაჯავრებულმა მსხალმა.
ფითრის მარცვალი ზედ ტოტზე აცოცდა, ქერქს ამოეფარა და რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, იჭიმებოდა: დამინახოსო. თან მსხლის ქერქს ეკვროდა, ებღაუჭებოდა, რომ ქარს არ ჩამოეგდო ძირსა.

- აქა ვარ, პატარა ვარ, დაიხარე კიდევ, რო დამინახო; ჩემი ტოლ-ამხანაგებიდან მარტო მე დავრჩი. გაუმაძღარმა ჩხართვმა გადაყლაპა ყველანი, მეც ნახევრად დაგლეჯილ- დაფლეთილმა აქ შენ შემოგაფარე თავი. შენ თუ არ დამმალე, ის მსუნაგი მეც ჩამყლაპავს, არ გადვურჩები.

მსხალიც მოიდრიკა, აიყვანა ფითრის თესლი და სინჯვა დაუწყო.

- რა პატარა ყოფილა ეს საცოდავი! ამისი თავშესაფარი რა უნდა იყოს, ან ამისი შეჭმა ვის რა უნდა გაუხდეს, რა მუცელს გაუძღობს?! - იფიქრა მსხალმა.
რამდენი ჭია-ღუა ზის ჩემ ქერქქვეშ, დათბება, - გამოძვრებიან, თავის გზაზე წავლენ. არც მოსვლასა მკითხავენ, არც წასვლასა.

წეღანაც კოდალა იყო აქა. თავიდან ფეხებამდე სულ გამსინჯა, ამივლიდა და ჩამივლიდა, იმის ნისკარტს ჩემს ტანზე რაკარუკი გაჰქონდა. საწყალ ჭია-ღუებს გულები დაუსქდათ, მევედრებოდნენ: - შეგვიბრალე, ნუ შეგვაჭმევ ამ მოსისხლესაო! მე რა მეშველა? - ბევრი ჩაყლაპა და ბევრიც გადარჩა

ისევ ჩემ ქერქში.

მუხა მეძახდა: კაცო, ჭკუაზე მოდი, რამ გაგასულელა,ვინც მოგადგება, შენც კარებს უღებ, იმათაც აუღიათ თავი და ყველა შენზე მოცოცავს. მე გირჩევ, რაც ქერქქვეშ ჭიები და ბუჭყები გისხედს, გარეთ გამორეკე, კოდალამ შეჭამოსო. აღარ გახსოვს, გაზაფხულზე როგორ ჰყვავი? გამვლელ-გამომვლელი იძახის: “ძალიან მოაქვს ამ მსხალსა, ბევრს მოისხავს წლეულობითაო!” გავა ცოტა ხანი, დაიყვავილებ, წვრილი ნაყოფი ჯერ ბევრი გასხია, თითქო ფოთოლსა სჭარბობს. მოდის ზაფხული, სადღაა ხილი? მეათედი აღარ გასხია.

- რა იქნა, სად წავიდა, რამ ჩაყლაპა?

- რამა და სულ მაგ ჭიებმა, შენ რო შემოგხიზვნიან. თვალი გაახილე, თვალიო, - თითქო მე ბრმა ვიყო.

- ნეტაი შენა, მუხავ, რო მაგისთანა ეჭვიანი ხარ, ნიადაგ ბევრი ნაყოფი

შეგრჩება.

მერე კაკალსა ვკითხე.
კაკალმაც ისეთი პასუხი მომცა, როგორიც მუხამ.

- მე მაგათი შიშით ჩემს თესლს ორნაირ ტანისამოსში ვახვევ, გარეთ მწარე წენგოს

ვუკეთებ, შიგნითაც ძვალივით მაგარ ნაჭუჭს, მაგრამ მაინც კიდევ უზარალოდ ვერა ვრჩები, ნახევარს მაინც ეგ ჭიები მიჭამენ და მიფუჭებენ, მაგათგან კარგი არა გამოდნება რა, მუხაც მაგას გეტყოდა, ჭკვიანია, შენც გაფრთხილდიო.

- მცივა, მცივა! - წრიპინებდა ფითრის თესლი, აქვე შევძვრები, თორემ ეს არის სული ამომივა.

- შეძვერ, შე საწყალო, ადგილს როგორ დაგიჭერ, - უთხრა გულმტკივნეულად მსხალმა, - თუ თქვენები კიდევ ნახო ვინმე გაჭირვებული, მოვიდნენ, არ დავიშურებ არც იმათთვის ბინასა. თქვენ ხომ ნაყოფს არ შემიჭამთ ჭიებივით, მუხა რო იძახდა?

- რასა ბრძანებთ თქვე დალოცვილო, ჩვენი ჯიში ხილეულს არ ეწყობა და არც მე გიახლებით, არხეინადა ბრძანდებოდე. ოჰ, რა მადლობელი ვარ, რა მადლი მიყავ, ერთი სული მომარჩინე სიკვდილსა, თუ ფითრი ვარ, გადაგიხდი შენს სიკეთესა.

ფითრის მარცვალი შეძვრა მსხლის ქერქქვეშ, სადაც უფრო ღრმად იყო გახეთქილი და ზედ ცილაზე მიეკრა.

- “ოჰ, რა კარგადა ვარ, არც შემცივა, არც მომშივა!” - ბუტბუტებდა ფითრი.

- ვის ელაპარაკები, მად ყოფნა ხომ არავინ დაგიშალა? -ჩამოსძახა მსხალმა.

- არა, გენაცვა, ნაცნობი შემხვდა, იმას გამოვეხმაურე.

- ხომ აღარა გცივა, ვერ გათბი?

- ახლა რაღა მიშავს, რაკი ჩხართვს თავი დავახწიე და შენ შემოგეხიზნე.

***

ფითრის მარცვალმა ის ზამთარი მსხლის ქერქში გაატარა.

არა სციოდა, არა შიოდა, მტერი ვერაფერს დააკლებდა და დუშმანი, ისე იყო შემძვრალ-შემალული, სინათლეც კი ვერ დაინახავდა.რამდენიმე დღეს შიშით თავი არ გამოუყვია გარეთ. სულ ჩხართვი ელანდებოდა, ან ახლა ჩამცხებს ნისკარტს და ან ახლაო.

არ იცოდა, დღე იყო, თუ ღამე. მაგრამ დრო გავიდა, თავის მდგომარეობას შეეჩვია. პირველმა

შიშმაც გადაუარა.

ერთხელ მზის შუქი პირდაპირ თვალებში მიადგა ფითრსა. ფითრმაც ნამძინარევი თვალები მოიფშვნიტა, გაინძრა, გაიშალა ცოტათი წელში, მზეს თვალი აარიდა და ზურგი კი უცხუნა.

ძალიან ესიამოვნა მზის სტუმრობა.

“ახლა აღარა მიშავს რა, რაკი ჩემს სადგომს მზემაც მიაგნო, - ფიქრობდა ფითრი, - თქვენ კი მანდ გეძინოთ, ჭია-ღუებო, ზოგს კოდალა ამოგთხრით და მძინარს ჩაგყლაპავთ, ზოგს ქარი ჩამოგყრით ძირსა. იქაც კაჭკაჭები და ჩხიკვები კაი გემოს ჩაგატანენ. მე კი აქ არხეინად ვიχდები, პატარა, თქვენგან ათვალწუნებული ფითრი, ნახავთ, როგორ გავიზარდო და გავსუქდე. მსხალს კაი ღონიერი ფესვები აქვს, საკმაო საჭმელი გვექნება. მსხალი მომაწოდებს მიწიდან მზამზარეულს საზრდოსა. მოხმარება ჩემზე ჰკიდია”. - ასე ფიქრობდა ფითრის მარცვალი მზის შუქისაგან გახარებული.

ქარი გრიალებდა. თოვლი მზეზე სპეტაკად ბრწყინავდა.

მსხალი ნელა-ნელა ირწეოდა. ჭია-ღუები ღრმა

ძილში იყვნენ გაზაფხულის მომლოდინენი. მართლაც ბევრი მათგანი

ფრინველებისა და თაგვების წერა ხდებოდა.

ფითრმა კი რაკი მზის შუქი დაინახა, რაღა დააძინებდა. ფიქრად გადაიქცა, სულ რაღაცას საზრობდა, დღეებიც გადიოდა და მზესაც სითბო ემატებოდა.

რამდენიც დრო გადიოდა, იმდენი ფითრიც იცვლებოდა, მსხლის ქერქზე ტკიპასავით დაკრობილი, იზრდებოდა, იბერებოდა, სულ განგან იწევდა. მსხლის ცილა რამდენიმე ალაგას ჩაეხვრიტა და ტუჩებით დაჰკვროდა.

მსხალს აღარც კი ახსოვდა ფითრი, ან კი რა ყურადღების ღირსი იყო! რამდენი იმისთანა შემოხიზნული თბებოდა და ძღებოდა მსხლის ოფლითა! კიდეც რო ხსომებოდა, ბევრსაც არ ინაღვლიდა ფითრის გულისთვის: ვინ იცის საწყალი სად გადავარდებოდა, რა შესჭამდაო.

ცილაში ჩაკრობილი ფითრის თესლი კი რაც ძალი და ღონე ჰქონდა წუწნიდა ახლად გამართული ტუჩებით, ისეც სიცივისაგან გამოფიტულ მსხლის ქერქსა.ეს სისხლის წოვნა კი უგრძნობელი არ

დარჩა მსხალსა.

- რაღაცა მიღიტინებს, თითქო არცა მკბენს და არც მწუწნისო, - იძახოდა შეშფოთებული მსხალი და იჭროლებოდა მთელი ტანითა. - ვინ იცის დაუდეგარი ჭიები თავშესაფარს ხვრეტენ. კოდალამ მაინც ჩამოიაროს და მომაშოროს ეს აბეზრები.

კოდალამაც რამდენჯერმე ჩამოუარა და გაარაკრაკა ნისკარტი იმის ქერქზე. დამფრთხალ ჭიებსაც ამ ხმაზე ელეთმელეთი მოსდიოდათ. შეშინებულები ხან აქ ამოჰყოფდნენ თავს, ხან იქა.

კოდალასაც სხვა არა უნდოდა რა, სტაცებდა პირს და ყლაპ!

- მსხალს კი მაინც ისევ რაღაცა უღიტინებდა და რამდენიც დრო გადიოდა, იმდენი მოუსვენრობა ემატებოდა.

***

გავიდა ზამთარი. ჭია-ღუები დათბნენ, დაცოცხლდნენ, გამოძვრნენ მსხლის ქერქიდან, ფრთიანები ცისქვეშ გაფრინდნენ; უფრთონი ზოგი

ძირს დაეშვა ნეხვის საძებნელად, ზოგი ტოტებზე გავიდა ყვავილის კვირტებში

კვერცხების ჩასადებად.

ფითრი?! იმან რაღა ქნა?

სადაც ფითრი შეძვრა, იმ ადგილზე ერთი მწვანეთ გაღაღანებული ბატის ფრთის სისხო ყლორტი ამომძვრალიყო და ორიოდე ფოთოლიც გაჰშლოდა.

- გამარჯვება, ფითრო! აქ რამ ამოგიყვანა, ამ ქორფა მსხალზე? - ეკითხებოდა გაკვირვებული ხავსი - ოცი წელიწადია მაგ მსხლის გარშემო ვტრიალებ, მინდოდა როგორმე ამოვსულიყავ, მაგრამ აქამდე ვერ მოვახერხე; დახე, დახე, ისევ შენ არ დამასწარ. ოჰ, რა ეშმაკი რამა ხარ! შენ მანდ არხეინად უნდა იჯდე და მე აქ უნაყოფო ქვებსა და გადამღრძვალ ხეებს შევცქეროდე!

- რა არის, კაცო, შეგშურდა ჩემი აქ ამოსვლა, თუ რა დაგემართა. მოესწრები შენც ამოსვლასა. მეც ხომ ეს არის ახლა ვერევი ქვეყანაში, ჯერ წუთისოფელი არ მომიჭამია. ღმერთმა ააშენოს ჩხართვის ოჯახი, ზოგი ჭირი მარგებელიაო, რომ იტყვიან, სწორედ ჩვენზე არის. ის რომ არა გვჭამდეს, ჩვენი გვარი დუნიაზე ამოვარდებოდა. მოგეხსენება, რა ღორმუცელაა ის შეჩვენებული,სადაც კი ფითრს ნახავს, იქ დაიბუდებს, აღარ მოეშვება, სანამ სათითაოდ არ გამოჰკენკავს. ჩვენც ძალიან ამტანები ვართ. ჩხართვის მუცლიდანაც კი ბევრი ისევ უვნებელი

გამოდის. წავა ჩხართვიც, სადმე ქორფა მსხალზე, ან ვაშლზე მოსკინტლავს, ჩვენებთაგანიც ვინმე გაჰყვება სკინტლში უჭირველ-უტკივარი. ძალიან ბედნიერადა გრძნობს იქ თავს. სამშობლოს მოშორებული თავისთვის იწყებს წარმოებას, შეხედავ სამი-ოთხი წლის შემდეგ ერთი უშევლებელი გამხდარა, მსხლის ტოტებში მწვანე კორდივით გადაფენილა. გამრავლდება, გაამსებს ტოტებსა, და დაიჭერს მთლად, ყველა ადგილს. საკვირველი კაი ჯიში გვაქვს! ის არის კიდევ საკვირველი, რომ თუ არ ხეზე, თუ არ მზამზარეული საკვებით, ჩვენი

გვარი ვერ ხეირობს. თუ სხვას არ ვასხედვართ, დედამიწაზე ჩამოყრილები ერთ დღეს ვეღარა ვცოცხლობთ, რამდენსაც განვიბნევით, იმდენი ვმრავლდებით და ვსუქდებით, ჩვენი სამშობლო იქ არის, სადაც ხეებია. საფითრეთი არსად გამიგონია. ან კი საიდან რა მეცოდინება, სულ ერთი ზამთარია რაც აქ მოვედი. ამ მსხალმა შემიფარა, ბინაც მომცა და

საჭმელიც, მეც დავბინავდი და ფესვები მაგრად გავიდგი, სამუდამოდ აქ ვაპირებ დარჩენას, სანამ მე ცოცხალი ვარ, ეს მსხალიც იცოცხლებს და მეც არა გამიჭირდება რა, როცა მე აღარ ვიქნები, ჯანი გავარდეს, ვინც დარჩეს, თავისთავს თვითონ მოუაროს. შენი ჯიში ვიცი, ხავსო, მალე შენც მესტუმრები.

- ძალიან რომ გამრავლდეთ და მსხალი აღარ გეყოთ საწუწნად, მაშინ რაღას იზამთ, ერთმანეთს ხომ ვერ დაჭამთ? - ჰკითხა ცბიერებით ხავსმა.

ფითრი გაჩუმდა, პასუხი არა მიუცია რა.

მსხალს ესმოდა იმათი ხმაურობა, მაგრამ რასა ლაპარაკობდნენ, კი ვერ არჩევდა. ეს ძალად სტუმრები უცხო-უცხო ენაზე ლაპარაკობდნენ; ფითრს არ იცნობდა, ხავსი კი გაეგონა და ენახა კიდეც. აგერ, აიმ ბებერ მუხას როგორი ხავსები ეკიდა. ძირზე შავად ჰქონდა ბალანივით შემოდებული და ტოტებზედაც აბლაბუდასავით ჩამოჰკიდოდა მწვანე ფოჩებივით.

***

თუ სხვა წლით იზრდებოდა, ფითრი დღითა. ღერს ღერი ემატებოდა, ტოტს ტოტი, ფოთოლს

ფოთოლი.

გასუქდა, გალაღდა, გაიბარჯღა, გაიზარდა; გაშალა შორს თავისი ბრჭყალები. ფესვებიდან მომდინარე წვენს წვერებისკენ აღარ უშვებდა, სწოვდა როგორც ობობა ბუზსა, სწუწნიდა, როგორც ბალღი შაქარსა, ძღებოდა, როგორც სვავი სისხლითა.

მსხალი კი თანდათან იმშეოდა.ახლა კი მწვავედ იგრძნო მსხალმა ტკივილი იმ ადგილზე, სადაც ფითრი აჯდა. მჭამელივით სჭამდა და

ჰგლეჯდა რაღაცა, სჩხვლეტდა და სწვავდა შანთივითა.

- ვინა ხარ, რა ხარ, რა სულიერი ხარ? აღარ მომშორდები?! - ეკითხებოდა ფითრსა. - თუ სტუმარი ხარ, სტუმრობა ამდენი ხანი არ გაგონილა, სხვებიც იყვნენ ჩემ ქერქქვეშ შემოხიზნულები, მაგრამ წავიდნენ თავის გზაზე, მგონი შენც ისე უნდა ჰქნა. სტუმრის წესი აასრულო. თუ მტერი ხარ, გამაგებინე; გამეცალე, რას ჩამციებიხარ?!

- ხა! ხა! ხა! - გადიხარხარა ფითრმა ისეთი საძაგელი და საზარელი ხმითა და კილოთი, რომელშიაც გამოიხატებოდა მწარე და გულის

მომკვლელი დაცინვა. - სად უნდა წავიდეთ, ვერა ჰხედავ, რამდენი ვართ?! ჩვენი სამშობლო ეს არის. აბა გაიხედე აი იმ ტოტებზე!მსხალს თვალი დარჩა იქით, საითკენაც ფითრი უჩვენებდა. აუარებელ წვრილსა და მსხვილს ფითრს ამოეყოთ თავები მსხლის ტოტების ქერქიდან და დაჯეჯილებულიყვნენ.

დაფიქრდა მსხალი, თითქო ახლა-ღა იგრძნოვო, მთელმა ტანმა დაუწყო ქავილი და ჭამა.

- არ მომშორდებით მაშა, ვიღაცეები მოთრეულხართ ამ ჩემ ტოტებზე! - დაუყვირა მსხალმა. - თქვენი ნებით წადით, თორემ სულ ძირს ჩაგყრით და ირემს შეგაჭმევთ.

ყელმოღერებული ნაიალაღარი ხარირემი ამაყად და მსუბუქად ატრიალებდა მრავალ შტოვან რქებსა. აქა-იქ ჰგლეჯდა და ჰყლაპავდა ხეებიდან ხავსსა. იმ დალოცვილის რქებში არწივი გაიკეთებდა ბუდესა. ბაღს გარს უვლიდა და ხეებსა ჰკორტნიდა, მსხლის ხმაურობაზე თვალი მაღლა დარჩა, იქნება ჩამოყაროს რამეო. ფითრები არხეინად ისხდნენ და ყურსაც არ იბერტყდნენ.

გაბრაზებული მსხალი კი ძირიანად ირყეოდა,უნდოდა მათი ჩამოყრა.

ირემი კი ნაღვლიანად იღიმებოდა.

ფითრი, თითქო ჯიბრზე, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, სწოვდა მსხალსა. ახლა აღარც იმალებოდა და აღარც თავს იკატუნებდა. ისე იყო

გასუქებულ-გათამამებული, რომ ყველა გაიგებდა საიდანაც მოჰქონდა საზრდო. ფოცხვერივით აჯდა კისერზე და სწუწნიდა, რაც შეეძლო.

მიდოდა ხანი და მსხალს უფრო და უფრო უჭირდებოდა საქმე.ჯერ შუახნისაც არ იყო და ბებერს კი დამსგავსებოდა. დახავსებულ-დაძაბუნებული ქერქი ძონძებივით ეკიდა. ერთი ფრჩხილის ტოლა ნაზარდიც აღარ უჩანდა...

სასოწარკვეთილი, ღონემიხდილი აქეთ-იქით იხედებოდა, ეძებდა მშველელს, არავინ კი შველოდა.

- ქარო! ქარო, - შეევედრა ქარს, - ერთი შენებურად დაუქროლე და ეს ფითრები მომაშორე, ხო ხედავ ვკვდები.

- როგორ მოგაშორო, შე საცოდავო, ძირიან თუ მოგტეხ, თორემ ეგენი შენ არ მოგშორდებიან, აბა

რა გიყო, რა გიწამლო?!

- კაცო, შენ მაინც მომაშორე ეს ფითრები, ლამის ზეზეურ ჩამომახმონ, ცოცხალი გამომსუტონ, - ეხვეწებოდა ძროხების პატრონს მსხალი.

- შე დალოცვილო, ჩემთვის ისა სჯობიან, რაც უფრო ბევრი ფითრი ესხმის ტყესა; ჩემს ძროხებს ძალიან უყვართ და ძალიანაც ასუქებს. - უპასუხა მწყემსმა.

აღარავინ იყო მშველელი, აღარავინ!

***

ზამთარია. ქარი ჰქრის, თოვლსა ჰყრის, ზუის და წუწუნებს. დატიტვლებულ-დაშიშვლებული ხეები ქარის ქროლაზე ბუზებივით ბზუიან და ნადირივით ღმუიან. დახედე სიცივეს, უენოსაც კი აკვნესებს! აღარსად არა ჩანს სიცოცხლის ნიშანი. მწვანე ფოთლების მაგივრად თოვლი დაჰყინვია, ბარდანი დასდებია ხეებსა.ზაფხულის მომღერლების მაგივრად ქარი შემოჰღმუის. სიცივისაგან დაფიჩხებული ტოტები კანკალებენ და ცახცახებენ. გაყინულ-გაქვავებული ვეღარ უძლებს ქარის მოწოლას, ტყდება და პარტყა-პურტყით მოაჩახუნებს ძირსა. ყველა

შეუშინებია და შეუძრწუნებია ზამთრის სუსხსა. მხოლოდ ბაიბუათაც არ იგდებს ფითრი. ის ახლა მწიფს და ნაყოფიერდება. ნახევრად დამტვრეულ- დაძაბუნებულ მსხალს, ქორის ბუდეებივით ასხმია და მწვანედ ხასხასი გააქვს. მარტო ისა ხარობს და ლხინობს. იმისთვის არც სიცივეა, არც ზამთარი, არც მიწა გაეყინება, არც წყალი დაუშრება.

ამდენი უზარმაზარი ხეები საცოდავად შესტირიან მოღუშულ ცას! ფითრი კი აზის ზურგზე მსხალს და დღე და ღამე სწოვს და სწუწნის.

ჰაი, ჰაი, ფითრო, აღარ გახსოვს ამ ათი-თხუთმეტი წლის წინათ როგორი იყავი, როცა მსხალს თავშესაფარს სთხოვდი. ახლა კი მსხალმა შენ უნდა გთხოვოს, რომ სიცოცხლე აჩუქო იმ საბრალოსა!

აღარც ქარი გაშინებს, ისიც შენ გემსახურება. ქარსა და ჩხართვს მრავლად გააქვს შენი თესლი და ირგვლივ ხეებზე ჰდებს. სად არ მოუკალათნია ფითრსა, სად არ აცოცებულა და არ გამოჭიმულა!

მსხალზე, ვაშლზე, თელაზე, იფნაზე, რცხილაზე, მურყანზე, კაკალზედაც კი აქა-იქ ამძვრალა,თხილზე, ნაკერჩხალზე, ვერხვზე. მუხის ტოტებშიაც კი ამოუყვია თავი. სად არ არის, სად არ გაჩენილა! მაგრამ ისე კი ვერსად მოუკიდნია ფესვი და გამრავლებულა როგორც მსხალზე. იმის ნაზი ქერქიდან უფრო ადვილად და გაუჭირებლად სწუწნიდა საზრდოსა, ვიდრე მუხის გაქვავებულ-გაშეშებულ ქერქიდან, არც დიდი დღე აქვს მუხაზე ამოსულსა. ცოტა ხანს იღონღიალებს, მორჩება მერე და მოისპობა, აგრეთვე კაკალზე. ბრალი მსხლისა!

***

გავიდა ხანი. კოხტა თავმომწონე მსხალი უდროვოდ დაბერდა, ასი წლის ბებერივით მოიკაკვა, დახავსდა, დაიღმიჭა, დაეღრიჯა ქერქი, დაუსკდა ტანი. ტოტები დაუკოპიტდა, ზოგი დაემტვრა, ზოგიც ნახევრად ხმელი აქა-იქღა გაეშვირა. საცოდავი შესახედი იყო!

ვაი შენი ბრალი, შე საწყალო! ხილს შენ აღარ ისხამ და შტო შენ აღარ გეზრდება!

წლის ნაზარდი სრულებით აღარა ჰქონდა. სულ უკან- უკან მიდიოდა.

- რა დაემართა ამ მსხალსა! - იძახდა პატრონი. -სანამ პატარა იყო, მსხმოიარობით ტოტები ემტვრეოდა, იმის ხილი პირში დნებოდა. ახლა კი მაგის ქეციან ნაყოფზე კაცს შესახედავადაც აღარ მიუვა გული.

- უნდა მოვჭრა, მეტი ღონე არ არის, ტყუილად ადგილსა ჰსაფრავს, მართალია ცოდოა, არ არის გასამეტი, მაგრამ რა ვქნა, მაგის ადგილზე ახლა სხვას დავრგავ, რათ მოვაცდინო ადგილიო. - ენანებოდა პატრონს, არ უნდოდა იმისი ჯიშის გაწყვეტა, მერე იმისთანა იყო ის ძირკურთხეული, რომ მთელს იმ არემარეში იმაზე კარგი აღარა იყო რა.

- რას უვლი, ფიდონ, მაგ მსხალსა, რა ცული დაგიჭერია, რას შესცქერიხარ, შეშა ხომ არ შემოგელია და ხმელი ტოტების შერთმევას უპირებ? - დაეკითხა გზაზე მიმავალი მეზობელი მსხლის პატრონს ფიდონას,რომელიც ხელცულიანი მსხალს შესტრიალებდა, უვლიდა აქეთ-იქით, და არ ემეტებოდა მოსაჭრელად.

- რას ამბობ, კაცო, რის ხმელი ტოტები, მინდა ძირიანად მოვჭრა და მოვიშორო, მინდა ამის ადგილზე ახლა სხვა დავრგო. რა ხანია

შევცქერივარ, აღარაფერს ისხამს, მომატების მაგივრად ამან სულ უკლო და ახლა თითო- ოროლასღა იბამს და იმასაც პანტასავით. ბარემ მოსაჭრელი ხილი არ არის, ამისთანა ჯიშის მსხალი არსად მეგულება. ვინც კი გემოთ ნახა, ყველამ წაიღო სამყნობი ტოტები, ალბათ, ბარაქა და იღბალი თუ გაჰყვა სადმე, აღარ ვიცი, ღმერთმანი, რამ გადააგვარა ამისთანა ბედაური მსხალი!

- კაცო და ეს ფითრი რო შესხმია, რატომ არ უპატრონე, მაგაზე მეტად რა აფუჭებს ხეხილსა? ვისაც კი თავის ხეხილი უყვარს და ეზოგება, განა ფითრს დააყენებს ხეებზე? მოაშორე, არ იქნება, ისევ არ გამობრუნდეს, - ურჩია მეზობელმა.

- როგორ მოვაშორო, ერთი მოვგლიჯო, იმის ადგილზე სხვა ამოვა, - უთხრა ფიდონამ, - რა ეშველება, რა ვუყო?

- გადაკაფე დაზიანებული ფითრიანი ტოტები, სხვა ნორჩს აიყრის და გადახალისდება. ისევ ისეთ ხილს მოისხამს, როგორიც წინათ, - ურჩია მეზობელმა.

- შენს პირს შაქარი, თუ კი მაგის მეტი არაუნდა

რა. გადაკაფვა რა დიდი საქმეა, თუკი ისევ აიყრის. ვაი თუ გახმეს და აღარა აიყაროსრა. რა მომაგონებდა, ძმაო, თუ ფითრს მაგოდენა ნავნების მოტანა შაეძლო.

- ვაი, შენ ჩემო თავო! - წამოიძახა გაბრაზებულმა მეზობელმა - მოიტა აქ ე ცული, თუ შენ არ იცი, როგორ მოიქცე!

კაპ! კაპ! კაპ! კაპ! - მოისმოდა ცოტა ხანს შემდეგ ფიდონას ბაღიდან ცულის ხმაურობა.

მსხალს შიშით და ელდით თავისი დაემართა. ღაპაღუპით ცრემლები ჩამოსდიოდა.

კაპ, კაპ, კაპ, კაპ, - ისმოდა ცულის კაკუნი, თან მოჭრილი ტოტების ჭრიალი და ბარტყუნი.

ოჰ, რა შეშინებული იყო მსხალი! რა ტკივილსა გრძნობდა, თითო ცულის დაკვრაზე თითო ლიტრა ხორცი ადნებოდა.

ტოტებს რომ ჭრა და მორვა დაუწყეს, იმას კინაღამ სული ამოხდა.“ახლა კი დაითვალა ჩემი დღეებიო, - ფიქრობდა მსხალი, აღარაფერი მიხსნის!”

დახუჭა თვალები, თითქო არ უნდა სიკვდილის თვალით დანახვაო. თავისთავი მკვდრად მიაჩნდა.მაგრამ აგერ, აგერ ძირიდან, მიწის ჯურღმულიდან რაღაცა ხმაურობა და დუდუნი მოესმა, რომელსაც, თანდათან უფრო და უფრო არკვევდა.

- ჩვენ ისევ ცოცხლები ვართ, არ მოვკვდებით, ჩვენამდე ჯერ სიკვდილს არ მოუღწევია, სასოებას ნუ ჰკარგავო.

იძახოდნენ თურმე ფესვები, ისინი ისევ ღონიერი, მძლავრი, მრავალნი, უთვალავნი იყვნენ, თავისთვის ჩუმად ბნელს, უმზეო, თვალჩაუხედველ უკუნში მიმალულ-მიჩქმალულნი, მსხალს ახალ-ახალი ტოტებისთვის

უხვ საჭმელ-საზრდოს უმზადებდნენ და აწვდიდნენ.

***

სამს წელს შემდეგ მომხვდა ჩამოვლა იმ სოფელზე. ფიდონას ხუთი ექვსი ბალღი სიამოვნებით შეცქეროდნენ ქარვასავით ყვითელ დაშაქრებულ მსხლებს, ან ახლა ჩამოვარდება, შევჭამოთ, ან ახლაო.

1896 წ.

მარიამა კამეჩი

I

- დედილო, აბა ელთი გამოიქედე, ჩვენს კამეჩს ლა მშვენიელი ფუჩინა ჰყავს. უჰ, გენაცვალე, დედა! ლამოტელა ყულები აქვს, ლოგოლ აბალტყუნებს, თითქო კულდღელიაო, უყულე, დედა, უყულე! - პატარა მარიამი დაჟინებით ეძახდა დედას, გამოსულიყო, ფუჩინა ენახა. - უყულე, დედილო, ლოგოლ ალხეინად დაბძანდება! ხომ ალ მელჩოლავს, ლომ ხელი მოვჭიდო?!

- არ გერჩის, შვილო, არა, გენაცვალოს დედა.

- უჰ, უჰ, ლა მცუქანია, ლა თეთლი აქვს, დედილო, კუდის წველი, ლოგოლ ფაფუქი და ლბილია! ლით უნდა მელჩოლოს, ლომ ელთი კიკნა ლქებიც ალა ჰქონია ამ საწყალსა. დედა, საწყალი ფუჩინა, ჯელ ისევ ლბილები აქვს, ლა ეშველება, ლომ ელთი მგელი შეხვდეს ამ ჩვენ ფუჩინასა? ლქები ლომ ალა აქვს, ლით უნდა ულქინოს მგელსა?

- ვერაფრითა, შვილო, თავისი დედა თუ მიეშველება, თორემ შესჭამს, თუ დედა იქ ეყოლება კი არა უშავს რა.

- მალთლა, დედა, მეც ლომ მალტოკა წავიდე მინდოლში, მგელი შემჭამს? ჰო დედა?! იმ ველანას ლაღა პაწაწინებისათვის მოუცლია, აბა ელთი მამა

შეჭამოს, თუ კაი მგელია, ნახავს თავის სეილსა! განა დედა!

- ჰო, შვილო მაშა!

- წავიყვანოთ, დედა, ფუჩინა შინა, იქ მალთლა მგელმა ალ ჩამოიალოს და არ შეგვიჭამოს. მაშინ ლაღა მეშველება, მგელი შოლს გაიქცევა და ვეღალც კი დავეწევით. ი ოხელი ლა დაბულულ ტყეში შეძვლება.

- არა, შვილო, იმასაც ძალიან ეშინია კაცებისა და ძაღლებისა.

- უჰ დედა, ამ ფუჩინას დედას ლამოტოლა ლქები აქვს, ნეტა ის მგელი მოკლას სადმე და! საღამოზე ნახილიდან ლომ მოაგდებენ, უნდა უთხლა, აგე მგელი გვემტელება მე და შენ შვილსა და ელთი კალგად მიბეჟე, მინდოლში თუ ნახო-თქო. ის ოხლად დასალჩენი, წავიდეს, ყანები ხომ ბევრია და სიმინდები, პაწაწები ლომ ალა ჭამოს, ყანა მოძოვოს ლა, ძლოხები სულ ბალახს ალა ჰძოვენ?პატარა ქალი მარიამა აღარ ეშვებოდა პატარა ზაქსა. ხან პირში უყოფდა ხელს, ხან ზედ უპირებდა შეჯდომასა, ხან ებუჩავებოდა. პატარა ზაქი კი არხეინად შესცქეროდა, თითქო უკვირს, რას მელაპარაკება ეს პატარა ადამიანიო. შემოწვა გვერდზე, თავი გვერდზე გადმოიღო, ხან ერთ ყურს ჩამოატყაპუნებდა ძირს, ხან მეორეს. ბუზი რომ დასჯდომოდა, მთელი ტანი შეუთრთოლდებოდა. როცა პატარა მარიამა ხელს ახლებდა, ფუჩინაც ერთ თვალს გაახელდა და მერე ზარმაცად ისევ მიჰლულავდა.

პატარა ქალიც აღტაცებული შესცქეროდა.

- დედა, ეძინება ჩვენს ფუჩინას, შეხედე დედა, ლოგოლ თვალებსა ხუჭავს, ვინ იცის წუხელ ალ ეძინა, ვინ იცის მგელი აშინებდა, უჰ, აბა ლა დააძინებდა ამ საწყალსა! დედა ლა ცოტა კბილები ჰქონია. უკბილო ბებელი ყოფილა, იცი ლა გითხლა დედა, ამ ფუჩინას ელთი კალგი სახელი უნდა დავალქვა. ჩემი უნდა იყოს, დედილო,

ფუჩინა. მე ლო გავიზრდები, მე უნდა მოვწველო ხოლმე, ახლა ამას ლო პატალა ფუჩინები გაუჩნდება; ფუჩინა, ძუძუები გაქვს? ლა უნდა მოაწავო შენს შვილებსა ქა, აბა ელთი გნახო!
პატარა ქალი ცდილობდა შეეყო ხელი ლაჯებში ზაქისათვის ძუძუების

სანახავად. ზაქიც რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, უჭერდა ფეხებს და კუდს იფარებდა, თან ტოკავდა.

- სულე, ფუჩინა, სულე, განა ძუძუ უნდა მოგპალო ქა, უნდა ვნახო, გაქვს ძუძუები თუ ალა. უჰ, უჰ, ლამოტოლა ლძეს მომიწველის ჩემი ფუჩინა, ლამოტოლა მაწონს შევადედებ და კალაქს შევდღვებ, განა დედა?

- ხარია შვილო, საფურე ხომ არ არის.

- უჰ, მაშ ლა უნდა ვუყო!
აქ გოგონას ოცნება სრულიად შეიცვალა და ახლა სრულიად სხვანაირად წაუვიდა ფიქრი. პატარა მარიამას არ ეჭაშნიკა, რომ ზაქი ხარი გამოდგა, მაშ აღარც ფუჩინებს მოიგებს, აღარც რძეს მოიწველის. მაშ რაღას მოწველავს პატარა მარიამა ქალი, ან რაღა მაწონს შეადედებს? მაინც კიდევ გული არ გაიტეხა. მოაგონდა, რომ ხარ-კამეჩებიც გამოსადეგებია. მამა იმითი ზიდავს შეშას, ფიჩხსა, ძნასა, ხნავს, თესავს, წისქვილში საფქვავი მიაქვს. აკი ლომა და ნიკორა შეაბა მამამ, ჯვარობაში რომ მიდიოდნენ, დიდედასთან რომ რთველში იყვნენ, ამათ არ მიჰყვანდათ ურმითა. პატარა მარიამას თვალები გაუბრწყინდა, მოაგონდა რთველი, ყურძენი, ხილი. “უჰ, უჰ, ლა კალგი იქნება”, ფიქრობს მარიამი.

- იცი, დედა, ლა მოვიგონე, ჩემი ფუჩინა თუ ხალია, ხომ ულემში შევაბამ, დავუჯდები და ჰალალე და ჰალალეეე, გავწევთ დიდედასაკენ ლთველში. ჩემს ფუჩინას ვეტყვი, აბა ჩემო, ელთი კალგად გამაქცუნე, ისეთი ძიენ გამაქცუნე, ლომ სულ ცხენივითა-თქო.

- ჩემ ფუჩინას უნდა მალიამა დავალქვა, დედა მეც მალიამა ვალ და ესეც მალიამა იქნება, განა დედა?!

- ჰო, შვილო, ჰო, მაშ მეც ორი შვილი მეყოლება, ერთი მარიამა შენ იქნები და მეორე ეგა. ძუძუსაც ორივეს მოგაწოვებთ, ერთ ძუძუს შენ მოწოვ, ერთს ეგა, ჰო შვილო?

- ალა, დედა, ძუძუ ლათ უნდა, თავისი დედა იქ ალა ჰყავს? ისიც ბევლს მოაწოვებს. ისე იქნება ჩემი მალიამა, განა ძუძუც უნდა მოაწოვო? ისე მიყვალს, დედა, ეს ფუჩინა ლომ მუცელში აღარ მეტევა ამის სიყვარული.

II

ამათ ახლო ერთი ძველი ეკლესია იყო თავისი სასაფლაოთი. როგორც ყველგან, ამ სასაფლაოზედაც გაზაფხულზე მშვენიერი ბალახი ამოვიდოდა ხოლმე. მთელი დღეები სავსე იყო ეს არემარე ხბოებითა და ზაქებითა. სოფელში თავისუფალი ადგილი ეს იყო და ყველა აქეთ ერეკებოდა.

- უეჭველია პატარა მარიამის "მარიამა ფუჩინასაც" იქ გააგდებდნენ. მარიამი, აბა, თავს როგორ დაანებებდა თავის "მარიამასა", კუდივით სულ უკან დასდევდა.

- ჩემი მალიამა ისეთი უნდა გავასუქო, ისეთი ლომა, სულ ბღუოდეს აგე ლოგოლიც ჩვენებიანთ მოზვერი ბღუის ხოლმე, - და სადაც კარგი ბალახი იყო, სულ იქ უმარჯვებდა: - მოძოვე ფუჩინა, აქ მოძოვე, ჰხედავ ლოგოლი თმასავით ბალახია, - თან ეკლებსა და ნარებს არიდებდა.

- მაგას ნუ მოძოვ, ფუჩინა, თოლემ შიგ ტუჩებში და ენაში შეგელჭობა, ყელში ალ შეგელჭოს და მელე... აბა ლაღა გეშველება და ლაღა შავი ქვა ვქნა.

არავის ახლოს არ მიაკარებდა. თვალი რომ არა სცემოდა, ყელზე შელოცვილი ღვინჭილა, კოვზის პირი და ლოკოკინა დაჰკიდა. სანამ დაცხებოდა, აძოვებდა, მერე მოიყვანდა საყდრის ჩრდილში, ზაქი წამოწვებოდა, პატარა მარიამი კი უვლიდა საყდარს ირგვლივ და ჰკოცნიდა.

- შენ გამიზალდე ჩემი "მალიამა" შენ გენაცვალე ფუფალა, შენ თავს შემოგევლე ფუფალა, შენ წამლად დაგედე,ფუფალა, გამიზალდე ჩემი ფუჩინა, ნუ მომიკლავ შენ მუხლებს ვენაცვალე. ფუფალა აგლემც ღმელთი გაგიზდის შვილებსა. აბა, ფუფალა, ჩემი "მალიამა" ლომ მომიკლა, ხომ მეც მოვკვდები ფუფალა, შენი ჭილიმე ფუფალა, და დედა ქადას გამოგიცხობს, მაწონსაც შეგიდედებს, ფუფალა, დედაჩემსაც შევეხვეწები, ფუფალა, ლომ შეგეხვეწოს, ლომ ჩემი "მალიამა"

გაიზალდოს. გამიგონე ფუფალავ ახლა?!

როცა ხვეწნითა და საყდრის კედლების კოცნით გულს იჯერებდა, გასწევდა დედასთან სახლში. საკვირველია, თავის დღეში არ მოსწყინდებოდა “მარიამასთან” ყოფნა.

III

ისმინა უფალმა მარიამ ქალის ხვეწნა. ახლა “მარიამა” ის “მალიამა” აღარ იყო, რომელსაც მარიამ ქალი საყდართან აძოვებდა ხოლმე. ახლა ვეებერთელა გაიზარდა. რქები თითო ტკაველზე მეტი ჰქონდა და ნახირში დადიოდა; მარიამ ქალიც გაიზარდა, მაგრამ თავისი “მარიამა” კი არ დავიწყებია. თუმცა ახლა ისე გაგიჟებით აღარ უყვარდა, ეშინოდა კიდეც იმისი, მაგრამ გააზიზებული მაინცა ჰყავდა. მოვიდოდა თუ არა ნახირიდან “მარიამა”, მაშინვე ზმუილით გასწევდა სახლისაკენ. იცოდა, იქიდან მარიამა ქალი უეჭველად პურს გამოუტანდა, ან მარილს აალოკებდა. თუ ვინცობაა, მარიამი შინ არ იქნებოდა, “მარიამა” ყვირილით გასქდებოდა, ველარც ბაკში დააყენებდნენ.

“მარიამას” სოფლის ყველა ბავშვები იცნობდნენ. ჩამოივლიდა თუ არა სოფლის შუა შარაზე, გამოცვივდებოდნენ პატარა ყმაწვილები და დაედევნებოდნენ “მარიამას”. იცოდნენ მისი სიმსუნაგის ამბავი და დაუწყებდნენ ტყუილად ძახილს: - “მარიამა”მოდი პური გაჭამო, მოდი! - “მარიამაც” არხეინად შეხედავდა, თუ შეატყობდა ხელში უჭირავს რამეო, მაშინვე იქითკენ გაექანებოდა, თუ ვერაფერს დაუნახავდა ხელში, მაშინ კი ერთს ყურს შეიბერტყდა, კუდს მოიქნევდა, თითქო გემრიელ ქერქებზე მოსულ სიმსუნაგეს ერეკებაო და გასწევდა გზაზე. როცა თავს მოაბეზრებდნენ, მაშინ კი სრულებითაც არ შეიხედავდა იქითკენ. განგებ სადმე ან სათივეში, ან ბაკში გადაჰყოფდა თავსა და უცმაცუნებდა ტუჩებს გამხმარ ღობეს, ვითომ და რამესა ვჭამ, თქვენი ლაპარაკი არ მესმისო.

IV

- ბიჭო, ხვალ ჩვენი ზაქი “მარიამა” უნდა შევაბათ გუთანში, ნაფუზარში

ჩაიტანეთ გუთანი, - დაუძახა “მარიამას” პატრონმა მეხრეებს.თავის ანეულობა იყო. მოწმენდილი ცა სიცხეს აპირებდა. დილით პატარა ნიავი ჰქროდა, მერე სადილობის დროს, როცა მზემ წამოიწია, და შეიმაღლა, ქარი ჩადგა, ჰაერი დაგუბდა, გახურდა და დაუწყო წვა დედამიწას. პეტრუაანთ გუთანი ნაფუზარში გაჭიმულიყო, გაგძელებულიყო და თითქმის სულ გარბოდა. მეხრეებს ერთი კიჟინა და “ოროველას”

ძახილი ედგათ. გუთნისდედა პეტრუა, “მარიამას” პატრონი, სიხარულით ცას ეწეოდა.

- ე, ბიჭებო, რა ზაქი გამოდგა, რა ზაქი, ეს ქედდალოცვილი. ისე მიდის გუთანში, როგორც ცხენი. როგორ მოიტაცა გუთანი, კაცო, თითქო ფარატინი იყოსო.

- დაუხიეთ, ბიჭო, დაუხიეთ, ნელა უყავით. ზაქი არ წამიხდინოთ, ხომ ხედავთ რა უღმერთოდ ცხელა,ხუმრობა საქმე არ არის, ზაქი არ დაიძალოს. - გუთნისდედა მეხრეებს არიგებდა, მაგრამ “მარიამას” სიფიცხით წახალისებული მეხრეები ერეკებოდნენ დანარჩენ ხარ-კამეჩს რაც ძალი და ღონე ჰქონდათ. გუთნისდედა ძლივს მიჰყვებოდა კვალდაკვალ გუთანს, ხელში ვეღარც კი იმაგრებდა.

“მარიამას” საქმე კი სულ სხვანაირად იყო. უღელ უჩვევს, ჯერ უღელი ეჩოთირა, გაიწია ნაპირისკენ, ფიქრობდა გავგლეჯ, ან გუთანს გავითრევ და მოვიშორებ კისრიდან, ეს რაღაც დამადვეს მძიმეო. მაგრამ ვერც აპეურები დაგლიჯა და არც გუთნიდან ტოლმა გაუშვა. რამდენიც კვალიდან ამოსვლას დააპირებდა, მეუღლე ისევ აგდებდა კვალში. თან მეხრეც ცხვირში სახრესა სცემდა.

“რაღა ცემა მინდა, ლამის ისეც ძარღვები დამიწყდეს, ვერა ხედავ შე, უგულო ქვავ, შენა.

ღმერთი აღარა გაქვს, შემომხედე მაინც, როგორ მიჭირს, განა რო გავრბივარ, მართლა მსუბუქადა ვარ, აბა მოდი, შენ შეები ჩემს მაგივრად, თან გცემონ და თან ეწიე, ვნახავ როგორ მოუმატებ წევასა”.
სიცხისაგან გალექებულს “მარიამას” პირიდან თეთრი ქაფი სდიოდა,

პირი დაეღო და ქშიტინებდა, რაც ძალი და ღონე ჰქოდა. ისა ფიქრობდა, ასე რომ ვირბინო, უთუოდ მალე გათავდება ეს სარბენი მანძილი და მერე გამომიშვებენო. ბელტი-ბელტს ემატებოდა. მზეც თითქოს ჯიბრს უწევსო, უფრო და უფრო აცხუნებდა, რამდენიც მაღლა ადიოდა, აჭერდა კისერში, თითქო ცეცხლის შუბებითა სჩხვლეტენო.

“მარიამას” წინა მკერდზე ოფლი დაჰხეთქა, სულ წურწურით გასდიოდა, მაინც ისევ გამალებული იწევდა.ქვევით დააბრუნებდნენ გუთანს,“მარიამა” ქვეითა ნაპირისკენ ეშურებოდა, ეგონა იქ ჩავალთ და გამომიშვებენო. მაგრამ გუთნეულს ისევ შემოაბრუნებდნენ და კამეჩები ისევ კვალში ჩადგებოდნენ. “მარიამა” ახლა ზევით ნაპირისაკენ მიეშურებოდა. “მარიამა” თანდათან მოწყდა, თვალებში ღრუბელი აერია, ყელში ქშიტინი დაიწყო. ამის შემდეგ აღარაფერი ახსოვს. თვალები დაუბნელდა, ფეხები აღარ მიჰყვნენ, “მარიამა” გალექებული მიწაზე წაიქცა, ხრიალებდა.

- ნუ დამღუპეთ, ბიჭო, ბიჭო, ნუ დამღუპეთ, ნუ დამიქციეთ ოჯახი, - ღრიალებს პეტრუა. - მიშველეთ, ჩქარა წყალი, ჩააჭერით აპეურები, გამოუშვით, ზაქი არ მომიკლათ, ხალხო, ზაქი! - ტირის პეტრუა.

- არიქა, ბიჭებო, ვაგრილოთ ჩქარა, წყალი მოიტათ

კოკებით. - ყველანი დაფაცურდნენ, გუთანი დააყენეს. მეხრეები გადმოხტნენ, ზოგი წყალზე გარბოდა, ზოგი ზაქს შესცქეროდა.
- ეე, რა უღმერთოდ იწევდა, ხალხო, და! არ მინახია მაგისთანა მხრიანი საქონელი, ჩემმა მზემა, - იძახდნენ მეხრეები. მოიტანეს წყალი,გაუხიეს ყურები, სისხლი გამოუშვეს. “მარიამა” მოსულიერდა, ააყენეს. “მარიამას” წეღანდელი ამბავი მოაგონდა; გუთნეული დაინახა, თვალებს გიჟივით ცეცება დაუწყო. კარგა ხანი გავიდა, სანამ “მარიამა” კამეჩი უღელს შეეჩვეოდა. ბევრი შავი დღე ნახა, მაგრამ შეეჩვია და სანაქებო კამეჩიც დადგა.

- ლუკმას მაგისგანა ვჭამთ, - იტყოდა პეტრუა, - ჩემი ოჯახია და ეგა. მაგის ქედსა ვკიდივართ თორმეტ-ცამეტი სულიო.

V

გაუფრინდა ყმაწვილობის ტკბილი დღეები “მარიამასა”. ზაქობაში გატარებული დრო სანატრელი გაუხდა. ან კი როგორ არ ინატრებდა! მაშინ თავის ნებაზე, სადაც უნდოდა, იქ დასეირნობდა, ბაღებსა და ვენახებში სძოვდა, პატრონიც ისე ააზიზებდა. ხელით პურს აჭმევდა, ვენახიდან რომ მოვიდოდა ან მინდვრიდან, თან იღლიით ბალახს მოუტანდა ხოლმე.

- ჭამე ჩემო “მარიამავ”, ჩემო ხარ-ზაქო. ჰნახავთ ჩემს “მარიამას” როგორი ხარი დადგეს. მგონია, გუთანი სულ მიფრინავდეს, მეხრეები უღლებზე ვეღარა დგებოდნენ, როცა ჩემი “მარიამა” შევაბა გუთანში, დავუსვა ჩემი გია მეხრედ, რაღა გაგვიჭირდება მაშინა!

მოაგონდებოდა ხოლმე “მარიამას” ის დღეები, გული დაუწყებდა სიხარულით ხტუნაობას, თითქო ახლაც ისე გააზიზონ. მაშინ რა იცოდა, რა იყო უღელი?

რა მძიმეა ეს კისერზე დადებული ტვირთი და შიგ ჩაკრული კისრით ხარი და კამეჩი! მაშინ არ იცოდა, რა იყო გუთანი, მიწასთან ბრძოლა და წელში გრეხა. ახლა კი გაიგო, გამოსცადა, იწვნია ყველა ამის გემო. ღმერთო, წინანდელი დობილი მარიამა ახლა რომ ჩამოუვლიდა გვერდზე, ერთს გუთნის გაშლაზე ვეღარ მიეკარებოდა ახლოს.

- “არ მერჩოლოს, ჩემკენ იხედება” ან კიდევ: “წიხლი არ მომარტყასო”.

ესმოდა ეს “მარიამა” კამეჩს და გული ცრემლით ებანებოდა. ამას აქ ამოდენა სიმძიმე აწვა კისერზე, ეს ამოტოლა მთასავით დადებული ურემი ამის ძარღვებმა უნდა ზიდონ, და ის კი, ის ქალი მარიამა მარტო საცინელს ან მხეცურ რასმეს ხედავს. ბიჭები შიშით ვერც კი შეხედავენ ამათ მოტანილ ფიჩხის ურემს. რამდენჯერ უფიქრნიათ: იმოდენა მთასავით დაყუდებული ურემი აქ კი არ გადმოიქცეს და არ დაგვიტანოს; მართლაც, ერთიც ვნახოთ ეს უზარმაზარი ურემი გადაბრუნდა, ხომ

მოიტანა ქვეშ კამეჩები და გაჭყლიტა. მე რომ ერთი ხეც დამაწვეს, ხომ იმასაც ვერ ავუდგები. “მარიამას” პატრონს კი რამდენჯერ გადაუბრუნდა ურემი და კამეჩები ცოცხლები გადარჩენილან. ტყიდან რომ ურემს წამოიღებდნენ დაღმართზე, როგორ დაგორდებოდა ხოლმე ურემი და მოაწვებოდა კამეჩებს. განა კაცი დაიმაგრებდა იმ ურემს?

თავის დღეშიაც ვერა, მგონი ქათამივით გაჰჭყლეტდა. კამეჩები კი “მარიამა” და მისი მეუღლე, გაიმაგრებდნენ ფეხებს მხოლოდ კუდების ქნევას მოუმატებდნენ ხოლმე და ვეშაპებივით ქშენა ისმოდა. საქმე არ აშინებდა “მარიამას” არც ეზარებოდა. ცივი და მძიმე მიწის ბრძოლას შეეჩვია. გუთანი რომ ბურბუშელასავით ჰყრიდა ბელტებს, “მარიამას” ეამებოდა ხოლმე მიწის სუნი.რა დაავიწყებდა “მარიამას” იმ დღეს,როცა პირველად გუთანში შეაბეს. ის დღე “მარიამას” ხსოვნაში ცეცხლის ასოებით იყო ამოჭრილი. რაც უნდა კაი გუნებაზე და კაი ჯანზე ყოფილიყო, ის მოგონება სულ დაადუნებდა და დააღონებდა.

ძალიან დასხვილდა “მარიამა”, კისერი გაუსქელდა, რქები დაეზარდა, ღაბაბი ერთ მტკაველზე ეკიდა. თვალებს ცეცხლის ალივით ატრიალებდა.

- ე ქედდალოცვილი სულ ვეშაპივით ქშინავსო, -

იტყოდნენ ხოლმე.

- ბიჭო, უნდა ჰნახოთ როცა ქალაქზე ჩავატარებთ, აქეთ- იქით თვალდაცეცებული იხედება, თავს ვეღარ გაასწორებინებ. სიფრთხილე და ყოჩაღობა აბა მაშინა ჰმართებს მეურმეს, თუ “მარიამას” ხმაურობა რამე მოესმა და ერთი გაფრთხა, რაღა დაიჭერს, მგონი სულ ფეხით გაინადგუროს, რაც წინ დახვდება. ხიდებზე თვალებს აუხვევდნენ ხოლმე, რომ არაფერი დაენახა. “მარიამას” პატრონს პირიქით კიდეც უხაროდა ქალაქზე ჩავლა. გზაში ყველას “მარიამაზე” დარჩებოდათ ხოლმე თვალი. ვაჭრები იცნობდნენ და რო ჩამოივლიდა, დაეხმაურებოდნენ პეტრუას.

- პეტრო, არ გეშინია, რო დაგიფრთხეს ე კამეჩი?

- კოპტონს არ გამოუხდი ზამთრისთვის? - ეკითხებოდა მეორე.

- მაშ ისე დავაყენებ კაცო, უკოპტონოდ რა ლაზათი აქვს კამეჩსა.

- რატო უგრეხელს არ აჭმევ, როში და უგრეხელი კარგია - გამოიჩენდა ცოდნას მესამე.

- არა ძმაო, როში და უგრეხელი კოპტონთან ვერ მოვა, კოპტონნაჭამი კამეჩი სუ წყლებში დაიწყებს წოლას სიმხურვალით. ახლა უნდა ნახოთ ტანი როგორი ბროწეულივით გაუწითლდება. კოპტონთან ტყუილია.

ამ სიტყვებს, მგონი, ხუთჯერ იტყოდა, სანამ ქუჩას ჩაათავებდა და ჰაერში გაატყლაშუნებდა შოლტს ჟინის მოსაკლავად, რაკი დაჩვეული იყო, თორემ იმის "მარიამას" რეკაც არ უნდოდა.

- განზე ატარე, განზე კამეჩები, "ფაიტონმა" არ გაგიტანოს. უყვიროდნენ დუქნიდან, როცა პირდაპირ ვინმე მოაქროლებდა ეტლსა.
- ემანდ ჭკვიან იყავით, შვილოსა, თორემ თუ გატანაზე მიდგა, ჩემი "მარიამა" მაგ თქვენ ცხენებს თვით "ფაიტონიანად" სულ ფეხით მოსჭყლეტს.

VI

გავიდა ხანი, დაბერდა "მარიამა". ხორცი დააკლდა, ძვლები გამოუჩნდა. ბეწვი გაუთხელდა, ალაგ-ალაგ სულ ტიტველი კანი უჩანდა. მუხლშიაც ძალიან აკლო; თვალებიდანაც ვეღარაფერს ხედავდა. კბილები სულ დასცვივდა. ერთი ლუკმის გალოღვნას მთელ საათს ანდომებდა. ურემში რის გაჭირვებით შეაბამდნენ ხოლმე,გუთანში ხომ აღარ აბამდნენ, - ცოდო არის გუთანში, ამოსძვრება სულიო.

გაჭირდა ცხოვრება, აღარაფერს ჰქონდა გემო. თუმცა ახლა უფრო მოსვენებით იყო, მაგრამ ძვლებს ძლივსღა ზიდავდა. წყალზე ძლივს ჩადიოდა.

- საცოდავი "მარიამა" წეღან კინაღამ წყაროზე დაიჩეხა, ძლივს ამოაღწია, - ამბობდა პატრონი, - ვერ დამიკლავ, მეცოდება, დიდი შრომა აქვს ჩვენზე დადებული, კაი საქონელი იყო. იყოს, რას გვიშლის, მაგისი ერთი

გოდორი ბზე ხომ არ დამღუპავს.

სოფელშიაც ყველა იცნობდა “მარიამასა”. როცა ახალგაზრდა იყო, ჩხვერვა იცოდა. რომელი კაციც არ მოეწონებოდა, გამოეკიდებოდა, ბალღებს ახლაც ახსოვდათ “მარიამას” ბუჩაობა. წინათ ეშინოდათ ხოლმე იმისი და ახლა როცა დაბერდა და გაქცევა აღარ შეეძლო, გადაუდგებოდნენ ხოლმე გზაში.

- აი “მარიამ” აი “მარიამა” კამეჩო! აი შე ბებერო გადაყრუებულო, უუ! “მარიამა, “მარიამაო” შე გიჟო და ქარიანო.

“მარიამას” თითქო არ ესმისო, შეშინებულივით გააჩქარებდა ფეხსა. ბავშვები უფრო უმატებდნენ კიჟინს. ზოგი კუდში სწვდებოდა, ზოგი ფეხში, ზოგი სახრეს ურტყამდა. ამას კი ვეღარ მოითმენდა ხოლმე “მარიამა”. ერთ წამს სიბრაზით თვალები აენთებოდა. ძვლები შეუმსუბუქდებოდა, მოუბრუნდებოდა ამ კადნიერს ბალღებს და სულ საბძელ-ბოსლებში აძვრენდა. მერე ისევ ფეხაჩქარებით გასწევდა თავის გზაზე, რომ ის ბოროტი ბალღები აღარ გამოსდგომოდნენ.

მთელი შემოდგომა გარეთ იყო ხოლმე.

- რა მოვლა უნდა, ვენახები მოკრეფილია, რას შესჭამს, იაროსო, - იტყოდა პატრონი.

ჩამოივლის “მარიამა” სოფელზე, მშიერია, დილით, უზმო გაუგდიათ; რას შესჭამს, ჯერ ზაფხულში რას მოსძოვდა თავის უკბილო ღრძილებით, როცა იმისთანა ბალახი იყო, რომ ახლა მოძოვოს. აქა-იქ ან კაკლის ფოთოლს შეხვდება, მოხოხნის, ან ფუჩეჩს იპოვნის გზაზე. ურმებს თივა გასცვივნია, იმას მოჰკრეფს, მაგრამ რას ეყოფა ერთი მუჭა საჭმელი.

დაინახა “მარიამამ” ურმით დადგმული ფუჩეჩი, მივიდა, “ერთ ორ ლუკმას გამოვაძრობ, ვინ რას მეტყვის, მშიერი ვარ, რა დააკლდება” - ფიქრობს “მარიამა”. მივიდა ფუჩეჩთან, ერთი ღერი გამოაძრო და ძლივძლივობით ჰლოღნის. ამ დროს დაინახა პატრონმა, გაბრაზებულმა წამოავლო კეტს ხელი - აი, შე ვერანა, შე უპატრონო შენა! - ერთი თუ ორი, ისმის ბრახაბრუხი, ბრაგაბრუგი “მარიამას” ხმელი ზურგისა და

გვერდებისა. შეშინებული და დაღონებული “მარიამა” მოდის ახლა ქვეით. თვალებიდან ცრემლები ჩამოსდის. ვინ იცის, მკითხველო, რასა ფიქრობს, ვინც შეხვდება, იძახის, თვალში შემოუკრავთ, ცრემლი სდისო.

VII

- ეს კამეჩი თუ არ გავყიდე, ამ ზამთარ ვეღარ გავკვებავთ, - თქვა პატრონმა. “მარიამამაც” გაიგონა. არც კი გაჰკვირვებია ეს სიტყვები “მარიამასა”. იცის რაც მოელის ყველა იმისთანას კაცისაგან. “რა ექნა, პირუტყვები ვართო - ფიქრობდა “მარიამა”, - ჩვენს გაჭირვებას ენით ვერავის გავაგონებთ, ვერ ვიტყვით უნდა ესე ვიტანჯოთ, წელი ვიწყვიტოთ, ყელში დანას გვაჭერდნენ და მაშინაც კი ვერა ვთქვათ ჩვენი განწირულება. კაცებს კი ჰგონიათ, პირუტყვებს არ ესმით რას ვუშვრებითო. გვესმის, მაგრამ ჩვენი გულშემატკივარი სადღაა. იმათ მარტო ხორცი უნდათ, ჩვენ მარტო ხორცადღა გვთვლიან, სხვა ვითომ არცა გვტკივა, არც გაჭირება გვესმის. რა ვქნათ? სად წავიდეთ, ვის შავეხიზნოთ. აკი ვინც თავისუფლად დაიარება, ჩვენი მოძმეები აფრიკასა და ამერიკის ტყეებში, ბედნიერებიც არიან. იმათაც თუ ჰხოცენ, იციან მაინც რომ მტერია იმათი კაცი, ან გაექცევიან, ან მოჰკლავენ, ან შეაკვდებიან. ჩვენ კი პატარა ბავშვივით საითაც უნდათ, იქით გვიკვრენ თავსა, რათა? იმით რომ დამონებულები ვყევართ და აღარ ვიცით, აღარ გვახსოვს თავისუფლება როგორია, აღარ ვიცით იმისი სიტკბო. ისე შევეჩვიეთ მონობით ყოფნას, რომ გაგვაგდონ კიდეც, ისევ შინ მივრბივართ იმავე კაცებთან. გამყიდის ჩემი პატრონი, არ უნდა რომ სიკვდილს მაინც მოსვენებით დავხვდე. არ უნდა, რომ ჩემი დღით მოვკვდე, უნდათ ლეში ჭამონ ჩემი და ტყავი ჩაიცვან. გამყიდეთ, გამყიდეთ, მაინც მეტი ბედი არც სხვა ჩემფერებსა აქვთ. ისინი დამკვლენ მაინც, მომაშორებენ ამ ოხერს სიცოცხლეს”.

VIII

ჩოდარმა “მარიამა” კამეჩი ჩამოიყვანა ქალაქში და რიყეზე ერთ გომში დააბინავა. ზაფხულის სიცხე იყო და დამწყვდეულს “მარიამას” ხომ

სულის ქცევაც აღარ შეეძლო. მართალია, ქალაქში პირველად არ იყო, მაგრამ წინათ რომ ჩამოსულა, სტუმრად ყოფილა, ისევ მალე გასცლია იქაურ შემხუთველ ჰაერსა და ახლა კი სამუდამოდ უნდა აქ ეცხოვრა. ვინ იცის, რა მოელოდა, რამდენ ხანს მოუნდებოდა ამ თონესავით გახურებულ ქალაქში ყოფნა. წინათ რომ ორ ღამეს დარჩენილიყო სოფლის სურვილი აღარ დააყენებდა, ახლა? ახლა კი აქ უნდა იყოს სიკვდილამდე დამწყვდეული, კარებგადმოკეტილი. იმასთან კიდევ რამდენიმე სხვა მობუზული საქონელიც იყო, მაგრამ ისინი რას უშველიდნენ! ისინიც ამასავით იტანჯებოდნენ. გარეთ არც კი გამოუშვებდნენ, ან კი სად უნდა წაესხათ, აქ რა მინდვრები და ჩალები იყო. შეუყრიდნენ ნახევარზე დამპალ ბზესა, ილოღნებოდნენ საცოდავად უკბილო ბებერი კამეჩები. დღეში ერთხელ გამორეკდნენ ეზოში, ჭა იყო, ჭასთან გეჯა იყო, იღებდნენ წყალს ჭიდან, გეჯაში უსხამდნენ და ისე ასმევდნენ. მერე გაირეკავდნენ და ისევ ბოსელში უკრავდნენ თავსა. ყოველდღე “მარიამას” ამხანაგებს ზოგი ემატებოდა, ზოგი აკლდებოდა. დაუჭერდნენ ყურს და მიათრევდნენ სადღაც. ისმოდა ბრახაბრუხი, საშინელი კვნესა და ხრიალი. დატრიალდებოდა თბილი სისხლის სუნი. “მარიამა” ამ სუნისგან ცოფიანივით ხდებოდა. ეხეთქებოდა აქეთ- იქით. უნდოდა გაემტვრია კარები და მივარდნილიყო იქ,სადაც იმის მოძმეთ სისხლი იქცეოდა. კაცები საქონლის სისხლს წყალივით აქცევდნენ. “მარიამა” კი სისხლის დანახვაზედაც საზარლად ღრიალებდა.მიდიოდა დღეები. “მარიამას” ყოფნას არ ყოფნა სჯობდა. სიცხეს სიცხე მოსდევდა. ისმოდა კარების ჭრიალი, სახრის ტლაშა-ტლუში, დაკლული საქონლის ღრიალი.

დაბზუოდნენ მიწურის ბუზები. გრიალებდა ქუჩაზე ეტლები, ისმოდა ხმაურობა და ჟრიამული.

“სად ჩავვარდი აქა, რა მომდის, განა ისეთი რა შევცოდე ღმერთსა! ოჰ, დალოცვილო ღმერთო! რამდენი იტანჯება ტყუილუბრალოდ უცოდველი! სინათლე მაინც დამანახვონ, მინდორში მაინც გამაგდონ, ერთხელ კიდევ მეღირსოს მწვანე ბალახის მოწიწკნა და ქორფა ფოთლის

მოხოხნა! ცივი წყლით დაგრილება!” - ტყუილად ნატრობდა “მარიამა”. არ უსრულდებოდა ნატვრა.

“რატომ არ გაიქცევი სადმე, შე საცოდავო “მარიამა”, რატომ თავს არ უშველი. - ეტყოდა თავის თავს სასოწარკვეთილი “მარიამა” კამეჩი, - საიდან წავიდე, საიდან გავახწიო ამ სისხლის მსმელებს, ვერა ჰხედავ სულ დაკეტილში ვარ, როგორ გავტეხო კარები, სად გავიგნო გზა” - იტანჯებოდა და იგვემებოდა “მარიამა” დაღონებული.

IX

ერთ დღეს გომის პატრონს კარები ღია დარჩა. “მარიამა” კარგა ხანს შესცქეროდა გაღებულ კარებს, ან ახლა გაიხურავს ან ახლაო. მაგრამ პატრონი არა ჩანდა, არც კარები იხურებოდა. იქიდან კი თავისუფლება შემოიჭყიტებოდა და ეძახდა თავისთან “მარიამასა”.“იქნება მეშველოს რამე?! - თქვა “მარიამამ”, - იქნება ბოლო მოეღოს ჩემს ტანჯვასა?” - ადგა ნელა-ნელა “მარიამა”, გულის კანკალით მიუახლოვდა კარებს. იქით გზა იყო, ზედ ხალხი ჭიანჭველებივით ირეოდა. ეტლებს გრიალი გაჰქონდა. “მარიამამ” შეუმჩნევლად ამოყო თავი ქუჩაზე. მიდის “მარიამა” და ღმერთმა იცის იმისი ფიქრი სად მიჰქრის. აქამდე ყურადღება არავინ მიაქცია, აქ ხშირად ენახათ გომებიდან გამოპარული კამეჩები. როცა ზევით ამოვიდა, აქ კი ნირი იცვალა ხალხმა.

- საით ბეხო კამეჩო, სად მიდიხარ შე გადაყრუებულო? - ეძახის ერთი.

- ნოეს ხბოვ, რას დასეირნობ? - დასცინის მეორე ვაჭარი.

“ნეტა რასა ყვირიან - ფიქრობს “მარიამა”, - პატრონმა კი არ გაიგონოს”.

- შე გადაყრუებულო, სად მიეხეტები - უყვირის მესამე.

- დუქანში არ შემომივარდე, შე უპატრონოვ! - უხევს მეოთხე.

აგერ მოაქროლებენ ეტლსა. “ხაბარდა!” - ყვირის მეეტლე, რა იცის “მარიამამ” რა არის “ხაბარდა”. “ხაბარდა, შე სატიალოვ!” - უყვირის მეეტლე კიდევ. ისმის ცხენების ნალის წკრიალი, “ფაიტონის” დგარდგარი. დაეჯახება უცებ რაღაცა “მარიამას” და ზედ ქუჩაზე

გადააგორებს. ისმის დუქნებიდან ხალხის ხარხარი. ეტლი ქვევით მიდრიგინებს.

- ყოჩაღ, შაქრო. რა მარჯვედ გადააბრუნა კამეჩი! - ქშიტინებს გაბერილი ვაჭარი. არ ესმის "მარიამას" რა ამბავია იმის თავსა. ირგვლივ ავლებს თვალს, უნდა ერთი ღერი ბალახი მაინც დაინახოს, ერთი ძირი ხე, ერთი ვაზის ფოთოლი, მაგრამ ტყუილად! უნდა წამოდგეს "მარიამა" და ამ დროს შემოეხვევიან ხმლიანი და ჯოხიანი ხალხი.უბრახუნებენ საცოდავს "მარიამასა" ხმლის ყუებს და ჯოხებს. ააყენეს "მარიამა", სცემენ და მიჰყავთ. უსუსტდება მუხლები. ქვაფენილმა ჩლიქები სულ დაამტვრია, აქეთ-იქით თვალუწვდენი სახლებია წამოჭიმული.

"სადა ვარ, სად მივყევარ? სადა ხარ მინდორო? სადა ხარ ჩემო მტკვრისა და ლიახვის ჭალებო? რატომ მანდვე არ შემჭამეს მგლებმა, სანამ ამ ყოფაში ჩავარდებოდი. მიშველეთ ვინმემ, სადა ვარ, რა ხალხში, რა ქვეყანაში". - მიდის "მარიამა", მილახლახებს. ან კი სული რაღაში უდგია. ცარიელი ძვალი და ტყავია, მიდის, მიდის და... "ღმერთო! იქნება მართლა? იქნება მომხედა ღმერთმა!" "მარიამას" წყლის სუნი დააწყდა, ნიავმა მოუტანა მტკვრის სიო. მაშინვე იცნო, მტკვრის დუდუნიც მოესმა. თვალები გაუცოცხლდა, მუხლებში ძალა მიეცა. მირბის "მარიამა" რაც ძალი და ღონე აქვს, მირბის. აღარ უცქერის გზასა. დიდი ხანია მდევრები უკან ჩამორჩნენ. აი მოვიდა კიდეც. აი მტკვარიც! ძლივს არ ეღირსა კიდევ მტკვრის ნახვა. ახლა კი ეღირსება თავისუფლებას! არც კი დაუხედნია "მარიამას" წინა, ერთი ხარბად შეისუნთქა მტკვრის სიო და ყირამალა გადაეშვა ზვირთებში.

"დაილოცე, ღმერთო, იკურთხა შენი სამართალი. სიკვდილის დღეს მაინც მაღირსე თავისუფლება. ახლა გინდ მოვკვდე, შენ მაინც დამიტირებ." მიაგორებს მღვრიე ზვირთებს კლდეებში ჩაჭედილი მტკვარი.

"მარიამას" თავიღა უჩანს. აგერ, გამოსცდნენ წისქვილების ჩარხებსაც. "მარიამას" არ ეტყობა, რომ ნაპირისკენ იწევდეს, ის უფრო შუაგულში მიდის, რომ უფრო უშიშრად იგრძნოს თავი. არ ვიცი სად მიდის

“მარიამა”, ან რასა ფიქრობს ამ წუთში. ის ვიცი რომ ენით გამოუთქმელ ბედნიერებასა გრძნობს. ხიდებზე ხალხი დგას და გასცქერის.

- დაიხრჩობა უეჭველად, - ამბობს ერთი.

- საიდამღა გამოვა სად არის გამოსასვლელი - ამბობს მეორე.

“მარიამას” კი ავლაბრის ხიდისქვეშ ღურღუმელი ატრიალებს. სახეზე არავითარი შიში და ვარამი აღარ ეტყობა. აგერ, აგერ, ქუდისტოლად ძლივსღა მოჩანს.

საით შენი გზა “მარიამ” საით? 1905 წ.

მონადირე

ხევსური შიშია განთქმულ მონადირედ ითვლებოდა. იმისი გაუვალი მთა აღარსად იყო. გუდამაყრის ჩონჩხები, ხევსურეთის მთების კუდები და თვით გერგეტიც მოვლილი ჰქონდა. იმისგან შეწირული ჯიხვისა და კლდის ვაცის ადლიანი რქები ხახმატისა და გუდანისჯვრის იფნებზე ეკიდა და სალუდე ყორის კედლებზე იყო ჩამწკრივებული. ეს ხატისათვის მირთმეული ძღვენი იყო მადლობის ნიშნად და ქრთამადაც შიშიასაგან, რომ საკვლაოდაც მოემართა ხელი. ერთი “არწივისმაღალი” ჰქონდა გულში ჯავრად ჩაყოლილი. იმის წვერზე ჯერ კაცს ფეხი არ დაედგა. მხოლოდ შორიდან შესცქეროდნენ ხევსურები შურითა. იმის წვერზე აუარებელი იარაღი და ზინათი ეგულებოდათ, არწივებისაგან მიზიდული. იქა ბუდობდნენ ეს მთის ამაყი შვილებიც და ბარტყებსაც იქა ზრდიდნენ გულმოსვენებულები, რომ კაცი იქ ვერ მიუდგებოდა. აქ იყო იმათი სასხდომი და სალხინო ადგილი. იქიდან დასცქეროდნენ მთელს ხევსურეთს და ხევ-გუდამაყარს ამაყი თვალით და ათვალიერებდნენ თავის საკბილო ლუკმასა.

“არწივისმაღალმა” თოვლი არ იცოდა, რადგან ზედ იმდენი სწორე ადგილი არ მოიპოვებოდა, რომ თოვლი დაედო და დამრჩალიყო. მთის ძლიერი ქარი ხელად გადაფხეკდა თოვლს და რაც დარჩებოდა, იმასაც მზის სხივები ჩამოადნობდნენ ხოლმე, ჯერ ლოლუებად დაეკიდებოდა და მერე კლდის ნაპრალებში იკარგებოდა. ქვებში ამომძვრალი ქუჩი

აღარა კვდებოდა, ზღარბივით ეყუნტა კლდის ნახეთქებში. შავი ქვები არწივებისა და სვავების სკინტლით იყო თეთრად ჩამოთხაპნული. ეს იყო ადამიანის ფეხისგან შეულახველი ადგილი და ბევრ ხევსურის ვაჟსაც ენატრებოდა იქ ასვლა. იცოდნენ რომ იმისთანა ვაჟზე ხევსურის ქალებიც კი ლექსს გამოსთქვამდნენ. იმისი ქების ხმა მთელ მთას შემოივლიდა და მერე შვილიშვილს გადაეცემოდა.

შიშიას ბევრჯერ ეჩვენებოდა სიზმარში "არწივისმაღალი", ოცნებობდა, როცა ის იქ ავიდოდა, როგორ აიშლებოდნენ არწივები და შეშინებულები თავზე დაუწყებდნენ ტრიალს და ყეფას. როგორ იპოვიდა იქ უპატრონოდ დახოცილ ვაჟკაცების იარაღსა და მარჯნებს, ფრინველებისაგან ატანილსა. ქვემოთ კი "არწივისმაღალის" კალთები და ხევები სავსე იყო თოვლით და მისდღეში დაუდნობელი ყინულით. კლდის ვაცი და ჯიხვიც აქაური განთქმული იყო.

***

მზე ამოსული იყო, როცა შიშია "არწივისმაღლის" კალთას შეუდგა. თოვლის ცქერით თვალები სტკიოდა და ცისარტყელასავით წითელ-ყვითელი ელანდებოდა. ზვავი მდნარიყო და რამდენიც ძირს დაეწია, იმდენი ჩამოეფხოჭნა კლდეებიდან ისეც მცირე მიწა და სილა და ატალახებულ თოვლზე ჭუჭყად იდო. სადაც ან ხის ნაკოდალი (ნარიყი) ან ქვა, ან ზვავისგან მოგლეჯილი ქუჩი დაცემულიყო ზვავზე, - თოვლში ჩაფლულიყო, თოვლი შემოეჭამა ირგვლივ, თითქოს ცეცხლს მჩვარი ამოუწვავსო. ზოგან ჩახვრეტილიყო კიდეც და შიგ მღვრიე ქვიშიან-ტალახიანი აქაფებული მდინარე ჩაქუხდა ბნელ ჯურღმულში, მზეთუნახავი. სადაც მოესწრო დედამიწას თოვლისგან განთავისუფლება, თავყვითელა ყვავილს და დათვის ტერეფას ამოეყოთ თავი. ბუერასაც გაეღვიძნა და თავის მწვანე ქათიბს მზეს უცხუნებდა. ზაფხულის მზე სიცოცხლეს უხვად აძლევდა. საღამოთი ცარიელი მოტვლეპილი ადგილი, მეორე დღეს საამურად ჰყვაოდა.

შიშია ზვავს მოერიდა, გაღმა გავიდა. საშიში იყო ზვავი ზაფხულში!

გარედან მზისგან შეჭმული და შიგნიდან წყლისგან ადვილად ჩაიმზღვლეოდა და კაცსაც თან ჩაიტანდა სამუდამოდ. ზვავზე ჯიხვების ნავალი მრავლად იყო. ეტყობოდა წყლის დასალევად აქ ევლოთ ზევიდან. ზაფხულისგან შეშინებულებს ზევით აეწიათ, რაკი ზვავები შრებოდა, ნაზვავრებში ნოყლა ბალახი ჩნდებოდა და არცა ცხელოდა.

კაი დიდი ფარა ჩანდა. ნავალზე ეტყობოდა, რომ ციკნებიც ბლომად ერია ფარაში და ჯარჯიხვებიც. შიშია გულიანად ათვალიერებდა ამ ნაფეხურებს. ერთი ნაფეხური ყველაზე დიდი იყო, სწორედ მოზვრის ტოლა ფეხი იქნებოდა. ყველას ნავალს სჭყლეტდა, ეტყობოდა, უკან მისდევდა ფარას, რადგან ან ფარას ჰპატრონობდა, ან სიმძიმით

სიარული უჭირდა.
შიშიას გულმა ფთხრიალი დაუწყო. შურით ჩასცქეროდა ჯიხვების ნავალს. გული უსივდებოდა, რომ ამდენი ნადირი აქ თავისუფლად დაიარებოდა; შიშია კი იმათი მძებნელი ზვავზე ქერის ჯინჯილასა და არაჟანმოხდილი ძროხის რძისგან ამოწურულ კურსა (ყველსა) ხრავდა. ათასიც რომ ყოფილიყო, თუკი როგორმე შესძლებდა, სულ ერთიან გასწყვეტდა, გინდ ერთი ჯიხვის ტყავიც ძლივს წაეღო სახლში. საშინლად შურდა იმათი ასე უშიშრად სიარული. შურდა იმათი ლაღი ცხოვრება, იმათი თავისუფალი სიცოცხლე. თავის დაბეჩავებულ და დამონებულ ცხოვრებასთან იმათი ლაღი სიცოცხლე გულში სანატრელად მიაჩნდა. რადგან თვითონ ვერსად წაუვიდოდა ამ ცხოვრების სიდუხჭირეს, არც იმათი უნდოდა, რომ ცოცხლები ყოფილიყვნენ და თავისუფლები.ვინ არ მისტანებიხართ დასაჭერად ოთახში შემოფრენილ ჩიტს, რომელიც თავგადაკლული ეძებს გასასვლელ გზას და ხან ერთი სარკმლის მინას დაეტაკება თავით, ხან მეორესას, მანამ უგონოდ ძირს, სარკმლის ფიცარზე არ ჩამოვარდება თავგატეხილი. საწყალი კვნესის, სულს ჰლევს და თან კიდევ შიშით თრთის. შენ ხელში იყვან საჩქაროდ და ერთ წამს მაინც სიამოვნებასა გრძნობ, რომ ამ თავისუფალმა ფრინველმაც იგემა მონობის სიმწარე.

თავისუფლების შემფრფინავნი იმავე თავისუფლების დაუძინებელი მტრები ვართ.

შიშიამ შეჭამა ხელისტოლა პური, თოფს ფალია უნახა, დანარჩენი საგძალი ისევ შოლტაში (მელოტი გუდა) ჩააწყო და მგელივით ჯიხვების კვალს გაჰყვა.ზვავი გამოილია და ქვიშიან ფერდას შეუდგა. წვრილი და შავი სიფრიფანა ბრჭყვიალა სიპების ნამტვრევებისაგან შემდგარი ქვიშა ფეხქვეშ არა დგებოდა, ელდასავით აქეთ- იქით ძვრებოდა. ფეხი შიგ ღრმად ეფლობოდა და ძალიან გამოცდილი მოსიარულე უნდა ყოფილიყო, რომ ისე მოესწრო ფეხის გადადგმა, სანამ ქვიშა გაშლას მოასწრობდა. შიშიაც სწორედ ასეთი იყო! ისე ოდნავ ადგამდა ფეხს, რომ ქვიშა მხოლოდ მაშინ დაიძვროდა, როცა იმას ფეხი კიდეც ჰქონდა გადადგმული და თოფის წამალივით იწყობდა ქვემოთკენ ზვავით დენას წკრიალით. ძირში წმინდა სილა იყო მოქცეული, ზემოდან უფრო მომსხო კენჭები და სიფრიფანა სიპები მისლიკინებდნენ. ყველანი ერთად მზეზე გიშერივით საამურად ბრჭყვინავდა. ხანდახან ჯიხვისგან დაგორებული ქვაც გაახმიანებდა არემარეს. ამ დროს შიშიას დიდი სიფრთხილე ემართა, რომ ქვას არ გაეტანა. უნდა წამოხურულ ლოდებსა მოჰკროდა ქვემოდან, ან სხვა მხარეს გაქცეულიყო.

მიდიოდა შიშია. ის საამურად მბრჭყინავი სილა, ის კლდეები, ის მკვდარი ბუმბერაზები, ის საბღოტი კინჭუხები, ბალახბულახით მორთული, იმას სულ თავის მტრებად მიაჩნდა. ქვიშა იმიტომ მიცურავდა უფსკრულისაკენ, რომ შიშიაც თან ჩაეტანა, ლოდები იმიტომ იყო გადმოკიდებული, შიშია რომ ხელს მოჰხვევდა მოგლეჯილიყო და შიშიაც დაეტანა.

მიდიოდა შიშია როგორც ფრთხილი ვეფხვი, როგორც კატა ფრინველს ეპარება ხოლმე; დიდი სიფრთხილით მიცოცავდა სულ მაღლა და მაღლა. კლდის თავზე, ერთგან პატარა ბუსნო იყო, იქ დაჯდა. სული მოითქვა. ერთი ვიწრო ხევი კიდევ ჰქონდა გასასვლელი და მერე “არწივისმაღლის” ჩონჩხი იყო აყაყული უზარმაზარი მატურივით.

აგერ ჯიხვების ფარაც, კლდეებში მოდებული! ციკნებიც კი გარკვევით ჩანდა, რომ ეკრობოდნენ დედებს და მუცელქვეშ უძვრებოდნენ. სხვები ზოგი ჭიდაობდა, ზოგი კლდიდან კლდეზე ხტოდა. კინჭუხის თავზე შემხტარი პატარა ვაცუნა, ცერისტოლა რქიანი, დაცინვით ჩასცქეროდა თავის ძირსდარჩენილ ამხანაგებს, რომელთაც სწრაფად ვერ მოესწროთ ამხანაგთან ერთად მაღლა შეხტომა და თვითონაც ისევ ძირს აპირებდა გადაშვებას. სხვას კიდევ ძუძუ უნდოდა, დედას დასდევდა, დედაც ხან გაექცეოდა, ხან მოუბრუნდებოდა, სჩხვერდა და იქით აგდებდა. შვილი მაინც თავისას არ იშლიდა. უკანა ლაჯებიდან უყოფდა ცხვირსა. სხვა ჯიხვები ზოგი იწვა, ზოგი იქექებოდა, ზოგიც ქვებში ამომძვრალს გერმასავით რბილ ბალახს სწიწკნიდა.

არხეინად იყო ამ მთის შვილების ფარა, მაძღარი,მხიარული, თავისუფალი. არც უბინაობისა ეშინოდათ და არც ზამთარში გამოკვების გულისათვის ვისმე ბოსელში სურდათ თავის დაბმა. ზაფხულში შურთხისგან ბუდედ შეტანილი ბალახი ზამთარში ჯიხვს კაი სამსახურს უწევდა.

შიშია თვალით ზომავდა მანძილს, მიაწევდა ჯიხვებამდე ამისი ხირიმის ტყვია, თუ ვერა. კანკალმა აიტანა. თოფს რაც ძალა და ღონე ჰქონდა, ორი ხელით ბღუჯავდა, თითქოს ეშინიან, ხელიდან არ გამივარდესო.თოვლი თოვს, ჯიხვი ფეხს უცემს, - გულს გიგლის მონადირეო! - ვერ დაგკარ თოფი, ტიალო, სისხლი ვერ გაგადინეო; ვერ გადმოგაგდე კლდეზედა, რქებზე ვერ დაგაბჯინეო!მოაგონდა ფშაველების ეს ლექსი შიშიას. ცხადად წარმოიდგინა მონადირის სულისკვეთება, როცა ერთმანეთისგან მანძილით დაშორებული მონადირე და ჯიხვი ერთმანეთს გასცქერიან. ჯიხვი თითქოს უსაყვედურებს: რას მერჩი, რას გიჭამ, რას გტაცებ? რისთვის მდევნი? შენც გეყოფა მზის შუქი და მეც. შენს გამოსადეგ მინდვრებს და ველებს ხომ არ გეცილები? ვენახებს არ გიკვნეტ, ყანას არ გიძოვ, ნათესს არ გითელავ და ნახნავს ფეხით არ გიზერქნი! ჩემმა წინაპრებმაც კარგად იცოდნენ რომ შენ, კაცო, რაც კი შენი გამოსადეგი და ხელსაყრელი იყო, სხვას არ დაანებებდი და არც არავის ჩაიზიარებდი.

იმიტომაც აკი გაგშორდნენ და ისეთ მთას და კლდეს შეეხიზნენ, სადაც შენ შიშით ფეხსაც ვერ მოსდგამ, თორემ გუთანსა და ბარს ხომ ვერ მიიტან. რას მერჩი? დამანებე თავი! ვიცოცხლო მეც ამ მწირს და ვაგლახ მთაში.მონადირეს კი ჯიხვის სიშორე და მიუდგომელ ადგილას ყოფნა გულს უგლიდა, გაბოროტებულს შური ახრჩობდა. შიშიასაც შური, თუ ამაზე უარესი სისხლით გაუძღომელი გრძნობა სჭამდა. რამდენჯერმე წაუდო ქვაზე თავისი ვერცხლის სალტებით შაზიკული, მზეზე თეთრად მბრჭყვინავი ხირიმი და ისევ უკან გადმოიღო. სევდით და მწუხარებით დასცქეროდა ამ თავის გალაპლაპებულს ყელჭრელ ხირიმს; არ ეგონა, თუ იქამდე მიიტანდა ტყვიას. თუნდა მიეღწია კიდეც, ჯიხვს ვერ დაიმორჩილებდა. ტირილი მოსდიოდა, რომ შამფურივით გაშავებული რუსული "ბერდენკა" არა ჰქონდა. ის რომ ჰქონოდა, ერთსაც აღარ გაუტევდა ცოცხალსა. რუსებზედაც და "ბერდენკაზედაც" ჯავრი მოსდიოდა, რომ ამისი თორმეტ ძროხიანი ხირიმი იმ შავმა დუდუხამ ასე დაამცრო და დააჩალავა.ამ დრომდე დაწოლილი ჯიხვებიც აიშალნენ და აღმართს შეუდგნენ. ის დიდი ჯიხვიც უკან იყო და დინჯად მიაბიჯებდა. შიშია ანთებული თვალებით გასცქეროდა ხარ-ჯიხვის გზას. ელოდა, როდის გასწორდებოდა თოფის სასროლად. აი, შეხტნენ ერთ ბექურზე ჯიხვები და მეორე მხრისკენ იწყეს დენა და მოფარება. ბოლოს შეებღოტა ხარ-ჯიხვიც და გაბრტყელებული ეეყუდა შიშიას პირდაპირ მოზვრის ტოლა. სულგაწყვეტილი შიშია თოფს დაჰკვროდა, თითქო ამის სიკვდილ-სიცოცხლე ამ წუთზე არის დამოკიდებულიო. ერთ წამია ხანს გაჰხვივლა ხირიმმაც. გაღმიდან, თითქო შეყვარებულთ ერთმანეთს დამალულებმა აკოცესო, ტკაცანი მოისმა. გაღმა-გამოღმა მთებმა თოფის ხმას კვნესით ბანი მისცეს. თოფის ქუხილი მთა-კლდეთა საკუთარი შეიქნა და ცოტახნის შემდეგ შორს, შორს ჩაბნელებულმა არაგვის ხეობამ როდის, როდის სადღაც მოსცა პასუხი და ხვივილით ხელმეორედ შემოიარა ისევ მთებისა და ხევების კუდები და სადღაც მთებს იქით გადაიკარგა.

"თოფის ხმა ჭიუხებშია ვაჟკაცსა იამებაო!"

ტყუილად არ უთქვამთ ფშაველებს!

ჯიხვებსაც იამათ?! საწყლებს ცის დაქცევა და “არწივისმაღლის” ჩამონგრევა ერჩივნათ ამ ხმის გაგონებას! გაქცევა ვეღარ მოახერხეს და ერთ წამს ღონემიხდილნი, დაჩაგრულნი, თავზარდაცემულნი გაშეშებულები იდგნენ. აღარ იცოდნენ, რა ექნათ, საით გაქცეულიყვნენ. მაგრამ მალე ისევ გონს მოვიდნენ, ამოდენა ფარა დაიძრა და მოედო კლდეებს აღმა და დაღმა. ისმოდა ქვიშის ხრიალი და ქვების ჩახაჩუხი. რომელმაც საით მოასწრო, იქით გაიქცა. დედა-შვილები კი ერთმანეთს არა შორდებოდნენ: ან შვილი მისდევდა დედას, ან გულგახეთქილი დედა შვილსა.შიშიას ხარ-ჯიხვის დარდი ჰქონდა. სხვები სადაც უნდა წასულიყვნენ. ჯიხვს წინა ფეხები ჰქონდა მაღლა შედგმული, როცა თოფი გავარდა. დატორტმანდა, უნდა უკანვე გადმოვარდნილიყო, მაგრამ თავი შეიმაგრა და ისე გაშეშდა. შიშიამ შეატყო, რომ ჯიხვი დაიჭრა. სანამ ეს თოფს ხელმეორედ გასტენდა, ჯიხვი კლდეზე ავიდა და მარდად გაუსვა მაღლა ფრიალოებისაკენ. სხვა ჯიხვები აღარსად ჩანდნენ, იმან კი “არწივისმაღლის” საფრებს მიმართა. ტყვია ვეღარ მიუწვდებოდა და სანამ შიშია ხევს გახდებოდა, ის თავს უშველიდა. აბა თავსღა დაანებებდა შიშია ჯიხვსა?

ჯიხვს სისხლი თქრიალით გასდიოდა. ეტყობოდა მუცელში ჰქონდა ტყვია მორტყმული და ფაშვსა და ტყავს შუა იყო გავლილი. მრავლად განადენი სისხლი იმედს აძლევდა შიშიას, რომ ჯიხვს მალე მოსჭრიდა მუხლს და ხელიდან ვეღარ წაუვიდოდა. “ტყავსა და რქებსაც ძლივ წავიღებო” ფიქრობდა შიშია, - თუ ცოტა რამე სამწვადეც გავატანე, კარგი იქნებაო”. მთელი ჯიხვის წაღება კი აზრადაც არ იყო მოსასვლელი, გინდა მარტო რბილი ხორცი გამოეჭრა და ძვლები იქ დაეყარა. წარმოიდგინა შიშიამ, რა გაკვირვებით დაუწყებდნენ ხევსური ვაჟები და ქალები ჯიხვის რქებს სინჯვას. “აბეჩავ, შიშიავ, შენს მეტიც ამას ვერავინ მაჰკლავდა, გუდანისჯვრის მადლმაო!” ტყავისა ხომ, საკუთრად ერთი ტყავი გამოუვიდოდა, მხოლოდ სახელოებს მოუნდებოდა თხის ტყავის მოკერება.

გაჰყვა შიშია მგელივით სისხლის კვალს. თუმცა სისხლი ისე აღარ გასდიოდა, მაგრამ კიდევ ალაგ-ალაგ ცვრები სცვიოდა და ზოგანაც, სადაც კლდეზე ახოხებულიყო, სისხლიანი ბეწვისაგან ქვები იყო მოსვრილი. ჯიხვზე კარგად ვის ეცოდინებოდა "არწივისმაღალზე" ასასვლელი გზა. ალბათ, წინათაც ბევრჯერ შეხიზნულა რქიანი ვაცი იქა და ახლაც დაჭრილი იქით მიიბრძოდა. იქ დაწვებოდა მოსვენებით, ვერც კაცი შეაწუხებდა, ვერც ნადირი და ვერც ბუზი, სანამ ნატყვიარი მოურჩებოდა. სჯეროდა, რომ იქ ადვილად ვერავინ ავიდოდა და არც არავინ გაიწირავდა თავს იქ ასვლისათვის. მაგრამ შიშია იმისთანა ბიჭი არ იყო, რომ უკან დაეწია! სად ქუჩს ეჭიდებოდა, სად ქვებს და კენჭებს ებღაუჭებოდა, ოღონდ ხელისმოსაკიდებელი ყოფილიყო. ბევრჯერ ცალი ხელით დაეკიდებოდა, სანამ ფეხს რამეზე მოიკიდებდა. მიცოცავდა მაღლა და ქვეშ რა უფსკრული ეზრდებოდა, იმაზე სულაც არა ფიქრობდა. ძირს არ იხედებოდა და არც დარდი ჰქონდა. წინ დაჭრილი ხარ-ჯიხვი ეგულებოდა და განა ახლა უკან დაბრუნებაზე იფიქრებდა?! ხელის ფრჩხილები სულ გადააცვითეს ქვებმა და მუხლისთავები გადაეყვლიფა. ბევრჯერ თვალითაც დაინახა ჯიხვი,მაგრამ თოფის სროლა არ შეიძლებოდა, ხელებს ვერ გაუშვებდა, კლდიდან რომ ჩავარდნილიყო, სულით და ხორცით დაიკარგებოდა სამუდამოდ.

ძირს ხეობა და შორს სოფლები თანდათან მერცხლის ბუდეებივითღა მოჩანდა. დაიღალა კიდეც, ღონეც ელეოდა. "არწივისმაღალის" წვერიც კი შორს აღარ იყო. ცოტა კიდევ და ჯიხვი და შიშია თითქმის ერთ დროს აებღოტნენ "არწივისმაღლის" კონცხზე. იმას იქით ვეღარსად ჯიხვი წავიდოდა და ვეღარსად შიშია, თუ უფსკრულში არ უნდოდათ დაღუპვა.

რამდენადაც შიშია გახარებული იყო, რომ ჯიხვი ვეღარსად წავაო, იმდენად ჯიხვი შეშინებული და თავზარდაცემული ჩამოსცქეროდა შიშიას. არ ეგონა თუ აქაც, ამ არწივების საბუდარში კაცი ფეხს დასდგამდა. ელდაცემული, გაშტერებული იდგა და შემოსცქეროდა მონადირეს. ასე ახლოს ამის მეტად არ ენახა კაცი, - ეს ამათი სიკვდილი! ახლა ჰხედავდა პირველად და ელდაცემული მთელი ტანით თრთოდა.

გასაქცევი აღარსად ჰქონდა და დასამალი. თავის სიცოცხლეში მგელიც ბევრჯერ ენახა, კლდის ვეფხვიც; ზვავიც ბევრჯერ მოჰხეთქია და წაუღია, მაგრამ კაცზე საზარელი არა ეგულებოდა რა.

ადგილი სულ ერთი ფარდაგის გაშლა იქნებოდა. ერთმანეთის სულის ქცევა ესმოდათ. ჯიხვი მუდამ წამს მოელოდა, რომ კაცი ეცემოდა და ჩაჰყლაპავდა. შიშიაც ერთბაშად შეკრთა. მოაგონდა, რომ განთქმულმა აფშინამ ასე შერეკა საფარში ჯიხვები და თვითონ გზაში ჩაუდგა. უნდოდა ხანჯლით დაეჭრა ყელები, მაგრამ გაცოფებულმა ჯიხვებმა, რაკი გასავალი აღარსადა ჰქონდათ, ერთბაშად დაჰკრეს და გადაუძახეს უფსკრულში თავმომწონე მონადირე. ამაზე იყო ლექსი:“ჯიხვებს ნუ ჩასდევ, აფშინავ, ჯიხვთა ბანდუხის კლდისათა, თორ კლდეზე გადაგაგდებენ, ჯარს შაგიყრიან რქისასა”.

მოაგონდა არანაკლებ განთქმული მონადირე ჯარჯი და ჯიხვი რომ ერთად გადაცვივდნენ კლდეზე.მაგრამ ჯიხვი სრულიადაც არა ფიქრობდა ბრძოლას. რომ ფარაში ყოფილიყო, შეიძლება გამგელებული სცემოდა მონადირეს, მაგრამ აქ არც უმწეო ციკნები იყვნენ სადმე, არც დედალი შუნები. რომ იმათთვის პატრონობა გაეწია. რაკი ჯიხვი შეშინებული ნახა: “ტყვია-წამალი რაღად დავხარჯოვო”, - იფიქრა მონადირემ და ხანჯალამოღებული გადუხტა ჯიხვსა. ჯიხვი ადგილიდან არ იძვროდა. დაშტერებით შემოსცქეროდა იმისკენ მიმავალ კაცს. ვინ იცის, ფიქრობდა: “რას შვრები, შე უბედურო, შენ ჩემზე უარეს დღეში ხარ ჩავარდნილი, რო გესმოდესო”. მაგრამ შიშიას ჯიხვის მეტი არა ადარდებდა რა. ჯიხვიც მიბრუნდა და ერთი თვალის დაფახვაში უფსკრულში გადაეშვა.

- ვაიმე, დავკარგე ჯიხვი! - დაიყვირა შიშიამ და გაიქცა დასანახად, თუ სად დაეცემოდა ჯიხვი. მაგრამ ჯიხვი უფსკრულმა ჩანთქა. სად დაეცემოდა, როცა ძირს თვალჩაუწვდენელი ფრიალოს მეტი არა ჩანდა რა. ახლაღა იგრძნო შიშიამ, რა საფრთხეც მოელოდა და თმა ყალყზე დაუდგა.დიდხანს, დიდხანს უხმობდა ხეობები და მთები, როცა ძირს

დაცემული ჯიხვის სიმძიმით მოგლეჯილი ლოდი ხეობაში საშინელი ჭექა-ქუხილით ჩაიჭრა და იმისგან შეშინებული ფრინველები წივილით გამოიშალნენ ჰაერში.

მიიხედ-მოიხედა შიშიამ, ეძებდა თავის დამხმარს ვისმე, მაგრამ ირგვლივ მარტო ფრინველებისგან დახრული ძვლები ეყარა, აქეთ-იქით ფრიალო და თვალჩაუწვდომელი უფსკრული იყო. ასვლა შეიძლებოდა, მაგრამ ჩამოსვლა შეუძლებელი იყო.

იტყვიან შვიდი დღე კიდევ ისმოდა "არწივისმაღლიდან" შიშიას თოფის ხმა, მერე კი მისწყდა, ვეღარავინ ვეღარ უშველა რომ ჩამოეყვანათო.

ტყუილად არ უთქვამს ხალხსა: ჯიხვების განავალი კლდე რო ნახო, გაგიკვირდება, იმათ განავალ გზაზედა თოვლი არ მეეკიდება,იმათ მიმყოლსა ვაჟკაცსა რა კარგი წაეკიდება!903 წ. ძროხად ითვლება ფული. ერთი ძროხა ერთი თუმანია. ავტორის შნიშვნა

გაზაფხული

ჯერ ისევ ყინვა მეფობდა და ბატონობდა ზამთარი; ჯერ ისევ ზამთრის შიშით იჭუჭკებოდა მთა-ბარი. ბარად მტკვრის ველზე ერთად შეყრილიყვნენ: ყინვა, თოვლი და ნამქერი. ზამთარიც იქ იყო და დიდად თავმოწონებული შეჰკვეხოდა თავის ხელქვეითებს.

- რა სულელია ხალხი, რა უჭკუონი და უტვინონი არიან ეს ორფეხა ჭია-ღუები, ადამიანებს რომ ეძახიან! საწყლები! ვითომ იციან კიდეც რამე.ოთხმოცდაათი დღის მეფობა დამიწერეს, მარტო სამ თვეს უნდა იბატონოსო. ის კი არა, თუ მე ოთხ-ხუთ თვესაც არა ვჯერდები. ეს სულ ამ სამხრეთის ბრალია, მზე ახლო ახლავთ და იმისი იმედი აქვთ. ახლა ჩრდილოეთისკენ წავიდნენ, თუ ჩემი დიდების შეტყობა უნდათ, - რა ყინულის ციხე ქალაქები მაქვს გადაჭიმული. აბა ჰკითხეთ ჩრდილოეთის მცხოვრებთა და ჩემი ძლიერების ამბავს ისინი გეტყვიან უტყუვრად.

- ფიცი არ უნდა, დიდებულო მეფევ ზამთარო, - ხრიტინებდა ნამქერი,

თითქო ყელზე თოვლი ადგებაო. - მართალსა ბრძანებთ, თქვენ ძალას რაღა ქება უნდა.

* * *

ამ დროს ნამქერისგან გატიტვლებულ ადგილებისთვის მზეს მოესწრო, და რაც დანარჩენი თოვლი ეფრქვია, გაედნო, მიწაც გაელხო და აეტალახებინა. ამ ალაგებში ენძელას თავი ამოეყო და ზამთრის ბაქიბუქს ყურს არ უგდებდა. ზოგი თეთრი იყო, ზოგი სოსანი, ზოგიც ბაცი წითელი.

- მშვიდობა შენდა, გაზაფხულის სტუმარო,მშვიდობა შენსა მოსვლას. მრავალ წელსაც გვახარებ გაზაფხულის მოსვლასა. გიშველა ღმერთმა, რომ ზამთრისაგან დაჩაგრული გული გამიმხიარულე. - ეუბნებოდა ცალფეხზე მდგომი ღალღა ენძელას და თან თავის გრძელ ნისკარტს მიწაში ურევდა.

- არ გეშინია ზამთრისა, რომ მაგრე გულადად ამოსულხარ? უყურე ამ შენს ახლო მდებარე თოვლსა, რამდენია! ან ნამქერისა არ გეშინია? დაუბერავს ნამქერი, დაჰქროლავს, დაიგრიალებს და ამ შენ ადგილს ყელამდე მიჰყრის. ხომ დაიხრჩვე იმოდენა თოვლისაგან, ხომ გაიჭყლიტე! მე ჩალა ლერწმებში ვიმალები ხოლმე იმის შიშით და ვაფარებ თავსა. მესმის ხოლმე, როგორ ზუზუნებს და ხვივის ნამქერი. მესმის ჭილს რომ ჰკითხავს ჩემ ამბავს:

- აქ რომ ღალღა დაიმალა, მითხარი სად არის, ჭილო შე ეშმაკის კერძო, თასმასავით რომ იგრიხები, მიჩვენე იმის ბინა!

- “არა ვიცირა. ან შენ ვის ეძებ, ან ვინ დაგემალა, - უპასუხებს ჭილი, - არავის ჯაშუში არა ვარ, მე მოსულ- წასულების გზას არ ვუცქერი”.

- მესმოდა როგორ გაჯავრდა, გაბრაზდა და ხრიტინებდა ნამქერი, როგორა ჰგრეხდა ჭილსა და დედამიწაზე აწვენდა.

- მშვიდობით, დაო, მშვიდობით, ფრთხილად იყავ, ზამთარს ნუ ეხუმრები, მე ბევრჯელ მიწვნევია მისგან წვენი, - ეთხოვებოდა ღალღა ენძელას და თავის გრძელი კანჭებით ჭაობებისაკენ მიაბოტებდა.

- მადლობელი ვარ, მადლობელი, ჩემო ღალღა, მეც ამ დროსა ვყვავი და ზამთრისგან გულგატეხილებს იმედს ვუღვიძებ, მოტიტვლებულ, უსიცოცხლო მინდორზე აყვავებულს რომ მნახავენ, თორემ ზაფხულში მე სადღა გამოვჩნდები! მშვიდობით, მშვიდობით, წადი.

* * *

ზამთარს ქრისტეშობისთვე და იანვარი წასვლოდნენ. თებერვალს მოელოდა. მგონი მოსვლოდა კიდეც. დიდ სიხარულში იყო ზამთარი. სად მთები თოვლით გადაელესა, ხევები ნამქერით აევსო, მდინარეებზე, ხევებზე, ტბებზე ყინულის ბოგირ-ხიდები გაემართა. წყლის პირას მდგომ ბუჩქნარ-ბუწკნარებს თოვლი ყელამდე მოსდგომოდა.

- ფუ, ფუი, - იბერავდა და იფურთხებოდა კატა-ფშატა.

-ლამის ამ ნამქერმა თოვლში ამომახრჩოს, პირი და ყელ- ყური სულ თოვლით გამომივსო.

- ეჰ, შე მამაცხონებულო, შენ ყელ-ყურსა სჩივი და მე კი აღარა მკითხავ, ლამის წელი მომწყვიტოს ამოდენა არზანმა. - იძახდა თოვლიდან გამომძვრალი კვრინჩხი და თან იბერტყებოდა. ამ ოხერმა მომიმწყვდია ქვეშ და ზევიდან დამაწვა. სამი თვეა, სული არ შემიქცევია, კინაღამ დამახრჩო.

- სამი დღეა ბალახი თვალით არ დამინახავს, - ბუზღუნებდა კურდღელი, - ვთხრი ფეხით თოვლსა, მინდა გამოვაჩინო ხმელი ჯოყარი მაინც, ვეფლობი შიგ, ლამის მეც დავიხრჩო, თორემ ბალახს კი რას დავუწვდენ. ხის ქერქსღა ვხრავ და იმით ვსაზრდოობ.

ბეღურა ჩიტები საბძლებსა და დერეფნებში იმალებოდნენ. ყვავიც კი მობუზულიყო და საცოდავი ხმით ჩამოსჩხაოდა მბოლავ ბუხრებს. ალბათ სუნი თუ მისდიოდა ცეცხლზე შედგმული საჭმლისა.

* * *

ადიდოს და გააძლიეროს დიდი და სპეტაკი ქვეყნისმპყრობელი ზამთარი! დღეგრძელჰყოს მბრძანებელი უკუნითი უკუნისამდე -

მიესალმა თავდაბლად თავდახრილი თეთრსამოსლიანი თებერვალი ზამთარს.

- აბა რა ამბავი მომიტანე ურჩი ქვეყნისა, ჩემო ყოჩაღო - თებერვალო, ღალატი ხომ არსად შენიშნე, ჩემ ბრძანებას ხომ არ ეურჩებიან, ხომ ეშინიათ ჩემი? რას ამბობენ, წინააღმდეგობას ხომ არსად წააწყდი?

- თქვენი და ღვთის წყალობა ნუ მომაკლოს საშვილიშვილოდ! - თქვენი ყველას ეშინია. ისეთს არავის შევხვედრივარ გზებზე, რომ კანკალს არ აეტანოს და სიცივით ჭიაყელასავით არ მობღუნძულიყოს. ხალხი სულ სახლებში იმალება. შიშით თავს ვერავინა ჰყოფს გარეთ. წუხელ სოფელში ჩამოვიარე, ვახშმობა იქნებოდა, ჯერ ერთ კარებთან მივედი, სინათლე არ გამოდიოდა, შევიხედე, რას დავინახავდი, ყური დავუგდე, კვნესა ისმოდა.
- მოვკვდი სიცივით, - იძახდა თავგანწირულებით ვიღაცა - ნეტა ერთი ღერი შეშა მაინც იშოვებოდეს სადმე, ლამის ბალღები სიცივით დამეხოცონ. წუხელის აკვნის ბავშვი გაფიჩხებულიყო აკვანში. ბევრი ვათბეთ, ვზილეთ, მაგრამ ვეღარ გამოვაბრუნეთ!
- ვაიმე დედავ, ვაიმე, მცივა, მცივა, დამხურეთ ეს საბანი

-წრიპინებდნენ საცოდავად ბალღები.

დედა იმედს აძლევდა: მოითმინეთ, შვილო, მოითმინეთ, სადაც ბევრი გავძელით, შვილო, ცოტაც მოვითმინოთ. საცაა მარტი დადგება და ძვლები გაგვითბებაო.

ახლა სხვაგან ჩავიარე, სინათლე გამოდიოდა, ჭრაქი ებჟუტათ, ერთი მუგუზალი იდვა ბუხარში, სულ იმას შემოხვეოდნენ, ზოგს ფეხები წაეყო ნაცარში, ზოგს გვერდი მიებრუნებია, ზოგნი უბერავდნენ. იქაც ზამთარზე იყო ლაპარაკი.

- რამდენი ზამთარი გვინახავს და ამისთანა უღმერთო ყინვიან ზამთარს არ შევსწრებივართ. კიდევ მადლობა ღმერთს, თუ ცოცხლები გავახწევთ. ზაფხული ღონიერიაო. საცაა გაზაფხული დადგებაო. სადაც მიველ სულ გაზაფხულზე ლაპარაკობდნენ. არ მომწონს ამისთანა ლაპარაკი, მარა

როგორ დავაშლევინოთ, არ ვიცი, რა ვუწამლოთ. - ამბობდა თებერვალი.

- სხვა კიდევ რა ამბავი? - იკითხა ზამთარმა.

- არ მომწონს ეს დრო, არ მომწონს, - ნაღვლიანად წუწუნებდა თებერვალი. - სულ რაღაც ურჩობის ხმა ისმის, რაღაც სხვანაირი სუნი ტრიალებს ჰაერში. ჩვენ ჩვენსას ვშვრებით და მინდორს და ტყეს რო ვუცქერი, თითქო ფშვინვენ, თითქო დაცოცხლდნენ, თითქო რაღაცას ემზადებიან. სადაც კი მშრალი ადგილებია, სულ წითელ-ყვითელი ენძელებით ამსილა. წნორები და ტირიფ-დვნალები სხვა ფერზე ბზინავენ. შემოდგომაზე ხეხილებს თითობეწვა კვირტები ჰქონდათ, ახლა გამსილან, დაბერილან, დაჭიკნულან, მზეცა გვღალატობს, სულ მაღლა-მაღლა მიდის და დღე მატულობს. სულ ამ გაზაფხულის ბრალია, გაზაფხულისა! იმას არავისი ეშინია კაცებივით. ოჰ, იმისი ჯავრი!

ამ ამბებზე ზამთარმა შუბლი შეიჭმუხნა, გრძელ თეთრ წვერებს ხელით ასწია და შეუბერა.საშინელება რამ მოხდა: ატყდა საზარელი ქარი და გრიგალი, დატრიალდა თოვლის სვეტი და სხეტი. დაბნელდა მზე, დაიბურა ცა და დაიწყო შესაზარავად სტვენა ქარმა.

თითქო ნიჩბებითა ყრიანო, დაიწყო თოვლის ყრა, გაივსო ქვეყანა თოვლით. გაიჭედა ხევები და ღელეები. მოიყარა ყელამდე ტყე და მინდორი. შეხედა ზამთარმა თავის ნაქნარს, ფრიად იამა. ახლა კი ენძელებიც დაიხრჩობოდნენ, ხეებიც დაიმტვრევიან და ვეღარც ჟიჟო გაბედავს მიწიდან ამოძრომასა!

მოასვენა გული ზამთარმა; ასე ეგონა, ეს არის გაზაფხული ვეღარ მოვაო. გაშალა თავისი თეთრი კარავი და მოსვენებას მისცა თავი. მარა მზეს არ ეძინა, - გაზაფხულის წინამორბედი, თეთრად შემოსილ დედამიწას აჭერდა და შეშინებულ-შემკრთალი თოვლი დედამიწაში ძვრებოდა წყლის ცვრად ქცეული. ზამთრისაგან გაკეთებული ყინულის ხიდ-ბოგირები ინგრეოდა, ტყდებოდა და ხრიალით წყალი მიაქანებდა. თეთრი ფერის მაგივრად მწვანე ფერი ედებოდა არემარეს.

თითონ გაზაფხულიც შორს არ იყო, მოწინავე მახარობლები კიდეც

მოსულიყვნენ და გაზაფხულიც თავის ბრწყინვალე ამალით უკან მოდიოდა.

გააღე კარი! მოესმა ხმა ზამთარს, ქეიფში მყოფს, - და თან ძალიან დააკაკუნეს კარი... გააღე კარი! - მოისმა კიდევ.

ზამთარი ამ ხმაზე შეკრთა, ფერი ეცვალა, ხმა ვეღარ ამოიღო, მომაკვდავს დაემსგავსა.

- დამიცალე კარავი, გააღე კარი! - მოისმა კიდევ ხმა და ეს უბრალო ხმა ჭექა-ქუხილად გადაიქცა. თითქო დედამიწა დაინგრაო, მინდორი და მთები სულ იძვროდნენ ამ ქუხილისგან. მოხსნა პირი და დაუშვა შხაპუნა წვიმამ. კაი ხანი ისმოდა ხევების ღრიალი და შორეული ქუხილის რაკრაკი.

როცა ყველა დამშვიდდა, ღრუბელი გადაიყარა, ცამ გამოინათლა და მზემ გამოაშუქა, - ზამთარი აღარსად ჩანდა, აღარც იმისი კარავი. ჭალებში მურყნები საამურად მწვანეთ ბზინავდნენ.

- ჩირთი შემოვიდა, ჩირთი! გაზაფხული მოვიდა, გაზაფხული! - ისმოდა აღტაცებული ხმა სულდგმულთა.

1898 წ.

გუგული

თიბათვის დღე იყო. გაჭირვეულებული გუგული თავის "გუ-გუს" გაიძახოდა. ბუდარობის დრო მოსვლოდა და არ იცოდა ჯერ კიდევ არავისი ბუდე, რომ კვერცხი ჩაედვა და გამოეჩიკა, ხმელწვერებიან წიფელზე მჯდომი დაშტერებით მისჩერებოდა ტოტქვეშ გამოხვრეტილ სათვალეს, საიდანაც რაღაც ხმაურობა ისმოდა.

- კუკუუუ! - აჭიანურებდა გუგული, თითქო ვისიმე გაჯავრება უნდაო; თან ჭრელ ბოლოს ხან ასწევ- დასწევდა, ხან ჯარასავით ატრიალებდა.

გუგულის ხერხმა გასჭრა: ნახვრეტიდან ერთი ჭრელი კოდალა გამოძვრა

და გააფთრებულმა შემოუტია გუგულს.

- კუკუც შენ გინდა და პანღურიც, შე უმსგავსო შენა! რა დაგემართა, რა ღმერთი გაგიწყრა, დღეს-დილანდელა აღარ მომასვენე. ვითომ კუკუც გინდა ამომკრა ჩემი ბუდიდანა, ჰა?! მანამდე ნურა ჭამე რა შენა, შე საკვნესო შენა!

- ქა გაგონილა! ქრისტიანებო, ჩემი ბუდიდან უნდა მე გამომაგდოს და თითონ შიგ მოიკალათოს. ჰი, თუ თბილად ჩაჯდები და წყალი არ ჩამოგივა, არჩევა კი იცი! შენთვის არ ვეწვალეთ მე და ჩემი ქმარი მთელ ერთ თვეს, სანამ ამ საბუდარს გამოვხვრეტდით. მაშინდელი დანთქრეული ტვინი ჯერაც არ დამდგომია ადგილასა, ლამის შაკიკის ქარად გადამექცეს.

- არა, მე რომ კუკუ უნდა ამომკრა, შენ უფრო კუკუ ამოკრული არ დადიხარ? სახლი შენთვის არსადა ჩანს და კარი, შვილი და ბოლო. გაიგეთ, ქალო, რა ზნისა ბძანდება ეს ქალბატონი? - თვითონ ხო არც კი კადრულობს ბუდის აშენებას, რო მერე შიგ ბარტყები დაზარდოს; აბა თავს რად შეიწუხებს ბუდეში ჩაიწყალოს თვალი და გული. აბა, ხუმრობა საქმე ხომ არ არის, მაგან "კუკუ" ვეღარ იძახოს და ყურები აღარ გამოუჭედოს გამვლელ-გამომვლელს თავის ყბედობითა. ის არ ურჩევნია, ეგრე იწოწიალოს და სხვის ბუდეებიდან კვერცხები იპაროს. - ცხარობდა კოდალა.

- მართლა! ქურდიც არის ეგ ქალბატონი? - შეეკითხა ჩხიკვი, რომელიც აქამდე წიფლის შიმელაზე იჯდა და მუშტრის თვალით იცქირებოდა აქეთ-იქით. აბა, ქალო, მაგისი ამბავი გეცოდინება რამე, ჩვენც გვიამბე.

ამავე აზრისა აღმოჩნდა ტილიანი ძერაც, რომელიც აქვე არყზე იჯდა და სითბოზე იქექებოდა.

- უკაცრავად ნუ ვიქნები, ცოტა მკბენარი დამეხვია, უნდა გავიქექო, - თქვა ძერამ, - ერთი გვიამბე მა გუგულისა რამე, ვიცი, არც ჩხიკვი მოსცდება, ჯერ ჟოლა-მაყვალი არ დამწიფებულა და არც ბალამწარა.

სანამ ესენი ამ ბაასში იყვნენ, გუგულმა შეათვალიერა კოდალას

საბუდარი და ხითხითით მოცხრილა ტყისკენ. კაი ხანი ისმოდა იმისი სიცილი.

- თქვენ როცა მანდედან გამეცლებით, მე თვითონ ვიცი მაშინ, რასაც ვიზამ; თუ ჩემს შვილს შენ არ გაგაზდევინებ, რაღა ქალი ვიქნები! - ფიქრობდა გულში გუგული. - ხომ არა გნებავს საძიძაო მოგართვა?

***

- ქა, კიდეც რო დაგვცინის ეგ სასიკვდილე! - თქვა გულმოსულმა კოდალამ. - მოსულა აქ სისხამ დილაზე და მითვალთვალებს, უნდა გამიტყუილოს; მერე მოვიდეს და ჩემს კვერცხებში თავის კვერცხიც ჩაურიოს. ეგ ხო თავისდღეში ბუდეს არ იკეთებს, სულ სხვას აზრდევინებს თავის ბარტყებს. არა, რა საამურია, შენი ჭირიმე, ვიღაც ოხრის შვილების დაზრდა, როცა ჩემიც გამჭირებია. შარშან არ იყო ემანდ იელიანში, შაშვისთვის რა საქმე ექნა, - შაშვის კვერცხები დაეჭამა და თავისი შიგ ჩაედვა. შაშვსაც ვერა გაეგო-რა, სანამ არ გამოეჩიკა და არ წამოზრდილიყვნენ, ის პატარა არ დასაზრდელები. თურმე უზიდავს და უზიდავს საჭმელს, მაგრამ იმ ღორმუცლებს რა დააძღობდათ. საწყალი შაშვი თითონაც კინაღამ შეეჭამათ, თურმე სულ ჰკბენდნენ და ჰგლეჯდნენ, როცა საჭმელი არა ჰყოფნიდათ. რო ვეღარა გააწყორა, ადგა და იქიდან გადიხვეწა. საწყალი, მე ვნახე,სული ხელთ ეჭირა სიგამხდრითა. - ყბედობდა კოდალა.

- ჰეე, კაი ეშმაკი ყოფილა, - თქვა ძერამ, - თვალით არა ჩანს რა და მოხერხება კი დიდა ჰქონია; ერთი ღმერთმა გააბრიყვოს და ჩემ ბუდეში ჩადოს კვერცხები, ნახავს, როგორ გამოვუჩეკავ, სულ ნაჭუჭებიანად შევსვლიპავ.

- დიაღ, შენისთანა თავდასიებულს ის კვერცხს არ ჩაუდებს, ლამის შენ შენი კვერცხებიც დაჭამო, თორემ სხვისას რას გაუშვებ, - გამოეხმაურა ჩხიკვი. - ამასთან იმისი კვერცხები შენ კვერცხებზე პატარებია და შენი კვერცხები სულ დალეწენ, შენც რო არ დაუჭამო; ისიც იმიტომ თავის ტოლ-ფრინველებს ეტანება, რო კიდევაც იმისმა კვერცხებმა სხვისა

დაამტვრიოს.

- ის კი მართალია, ჩხიკვო, - შეეკითხა ძერა, - ვითომ საზრდოდ გუგულისთვის ღმერთს დღეში ერთი ჩიტი მიუციაო; მე ჩემი თვალით მინახავს, ჩიტი რო დასდევნებია გუგულსა.

- ეგ ტყუილია, მარა ის კი მეც მინახავს, რო მართლა ხშირად დასდევს ხოლმე რომელიმე ჩიტი გუგულს. ეს იმიტომ, რომ გუგული კვერცხებსა ჰპარავს და რაკი მოასწრებს ჩიტი ქურდს ბუდეში, გამოეკიდება, მაგრამ რას გამორჩება!

- ყველა, ყველა და მე გამიგონია, ძერავ, შენი და ჯორის ამბავი, არ ვიცი მართალია, თუ ტყუილი, ვითომ შენა და ჯორს სანაძლეო დაგედოთ, თუ რომელი გასძლებს უწყლოდ და რომელი უშვილოთაო. ჯორს უწყლოობა ვერ დაუთმია და უშვილობა ურჩევია, შენ წყლის უსმელობა დაგითმია და შვილოსნობა არა. იტყვიან, ჯორს იმიტომ არ ეძლევა შვილიო და ძერა რო ჰაერში გაჩერდება ხოლმე, წყალი სწყურიან, ვერ დაულევია და ქარსა ჰყლაპავს;

თანა წივის და ჯორს აგონებს, აღთქმა არ გასტეხოვო.*

- მართალია, ძერავ, მართლა არა სვამ წყალსა?

- ტყუილია, უწყლოდ რომელი სულდგმული გასძლებს, მე რო ჰაერში ვჩერდები, ძირს გველ-ხვლიკებს ვათვალიერებ, - თქვა ძერამ, - მერე დავეცემი და წავიღებ. ჩემი საზრდო ისინია.

- მშვიდობით იყავით, დამიგვიანდა, მეც ბუდეს უნდა მივხედო, - თქვა ძერამ და შეუარა წიფლიან გორას, საითაც იმისი ბუდე იყო. ჩხიკვიც გაძვრა სადღაც.

*** როგორც კი კოდალა გაიგულა სხვაგან, გუგული მაშინვე იმის ბუდესთან დაერჭო; ჯერ შეძრომა სცადა, მაგრამ ვერ შეეტია; გამოძვრა ისევ და დაფიქრდა, რა უნდა მოეგვარებინა, როგორ უნდა ჩაედვა შიგ კვერცხი. დიდხანს არ მოუნდა ფიქრს, მაშინვე ბალახებში ჩაჯდა და კვერცხი იქ დადო. მერე ნისკარტით აიღო და კოდალას ბუდეში ჩააგორა.

ერთი გულიანდ გაიხითხითა და მოცხრილა ტყისკენ.

- ფრთხილო ქალბატონო, ვნახოთ, შენც როგორ გაგაზდევინო ჩემი შვილი, ძალიან რო თავს იდებდი, - ფიქრობდა გუგული.

კოდალამ ვერა გაიგორა, თუ გუგულმა კვერცხი ჩაუდვა, რადგან გუგულის კვერცხი თითქმის არ ერჩეოდა იმის კვერცხებიდან.

სანამ ქორფა იყო პატარა გუგული, ისიც სხვებსავით ყვითელ ნისკარტს უღებდა ხოლმე კოდალას საჭმლისთვის, მაგრამ როცა მოიზარდა და კისერი დაუგრძელდა, მაშინ კი შეეცილა თავის ამხანაგების საზრდოს, სულ თითონ დაუწყო ჭამა, პატარა კოდალები კი შიმშილით იხოცებოდნენ.რის ვაი-ვაგლახით დაზარდა კოდალამ ბარტყები. გაიზარდა გუგულიც, ისეთი ამაყი და ავი რამ იყო, რომ საცოდავ კოდალას დააფრინდებოდა ხოლმე საკბენლად, როცა საჭმელს დაუგვიანებდა. კოდალაც ითმენდა ყველაფერს და ერთხელაც არ მოსვლია აზრად თუ გუგულს თავი დავანებოვო.

*** გაიწურა ზაფხული. დაფთიანებული კოდალები ბუდიდან ამოსხა დედამ და სიხარულით ტყეს მოედვნენ. შეუდგა ერთი ჟივილ-ხივილი ტყის მცხოვრებელთ; შეეხიზნენ ტყეს, თავის მასაზრდოებელს; შემოქმედს მადლი შესწირეს და ბუდეს მოშორებულებმა იწყეს ახალი თავისუფალი ცხოვრება.

გუგული? - ის ისე გაიზარდა, ისე დასქელდა, რომ ბევრიც რო ნდომებოდა სათვალიდან ვეღარ გამოძვრებოდა. ბევრჯელა სცადა გამოძრომა, ჰყოფდა ხოლმე თავს გარეთ, მაგრამ სულ ტყუილად. კოდალა მაინც თავს არ ანებებდა, უზიდავდა კიდევ საჭმელს და შიმშილით არა ჰკლავდა. როცა მოშიოდა ხოლმე საცოდავ გუგულს, საცოდავად ჩხაოდა. ამ დროს ყველა ფრინველი თავისუფლებით ტკბებოდა, ყველა თავის ნებაზე დაფრინავდა. შორიდან ხანდახან ისმოდა, ათასში ერთხელ, გუგულის “კუკუ”, ეს ხმა გულამდე სწვდებოდა საცოდავ დამწყვდეულ გუგულს; გრძნობდა, რომ ის ხმა იყო იმისი

სამშობლოს დედაენა; ესმოდა და შურით გული უკვდებოდა, რადგან თითონ მოკლებული იყო იმ სიამოვნებას. თითონ კოდალასავით უნდა ეჩხიკვინა, რომ იმისთვის გაეგონებინა და საზრდოს მოტანა ეთხოვნა.გავიდა ზაფხულიც. მარიამობისთვის გასულს თან მოჰყვა წვიმა და სიცივე. აქა-იქ ქარს ყვითელი ფოთლები მოჰქონდა. ფრინველნი გასაფრენად ემზადებოდნენ. რიგი მიდიოდა, რიგი წასულიყო, რიგი ახლა ემზადებოდა. გუგულები რა ხანია წავიდნენ. მერცხლებიც იმათ გაჰყვნენ. ჰაერს თანდათან სიჩუმე შეეპარა. კოდალებსაც ადგილის ცვლა მოუნდათ. მთიანი ადგილებიდან ბარისკენ გაიწიეს. ჩვენი გუგულის დედობილი კოდალაც სხვებთან ერთად ბარისკენ წავიდა. გუგული დარჩა ხის ღრუვში გამომწყვდეული.

ნადირობიდან მოვდიოდი და ერთი გულსაკლავი ჭყივილი შემომესმა. შევხედე, გამოეყო სათვალიდან გუგულს თავი და საზარელი ხმით გასჩხაოდა ტყეს, მაგრამ ვის გააგონებდა; მშობელმა ღვიძლმა დედამ იმთავიდანვე არ გაუწია დედობა, დროებით დედამ -კოდალამაც დაანება თავი. მინდოდა როგორმე მეშველა, გამომეყვანა, მაგრამ ისე მაღლა იყო ხეზე, რომ ვერასგზით ვერ მივუდგებოდი.

1898 წ.

* ეს ლეგენდა ფშავშია გავრცელებული. ავტორის შენიშვნა.